

ÜÇ BÜNÖVRƏ VƏ ONUNDƏLİLLƏRİNİN ŞƏRHİ

Muhamməd İbn Abdul-Vahhab İbn Suleyman ət-Təmimi

Heysəm İbn Cəmil Sərhani
Peyğəmbər məscidinin müəllimi

Rəhmli və Mərhəmətli Allahın adı ilə

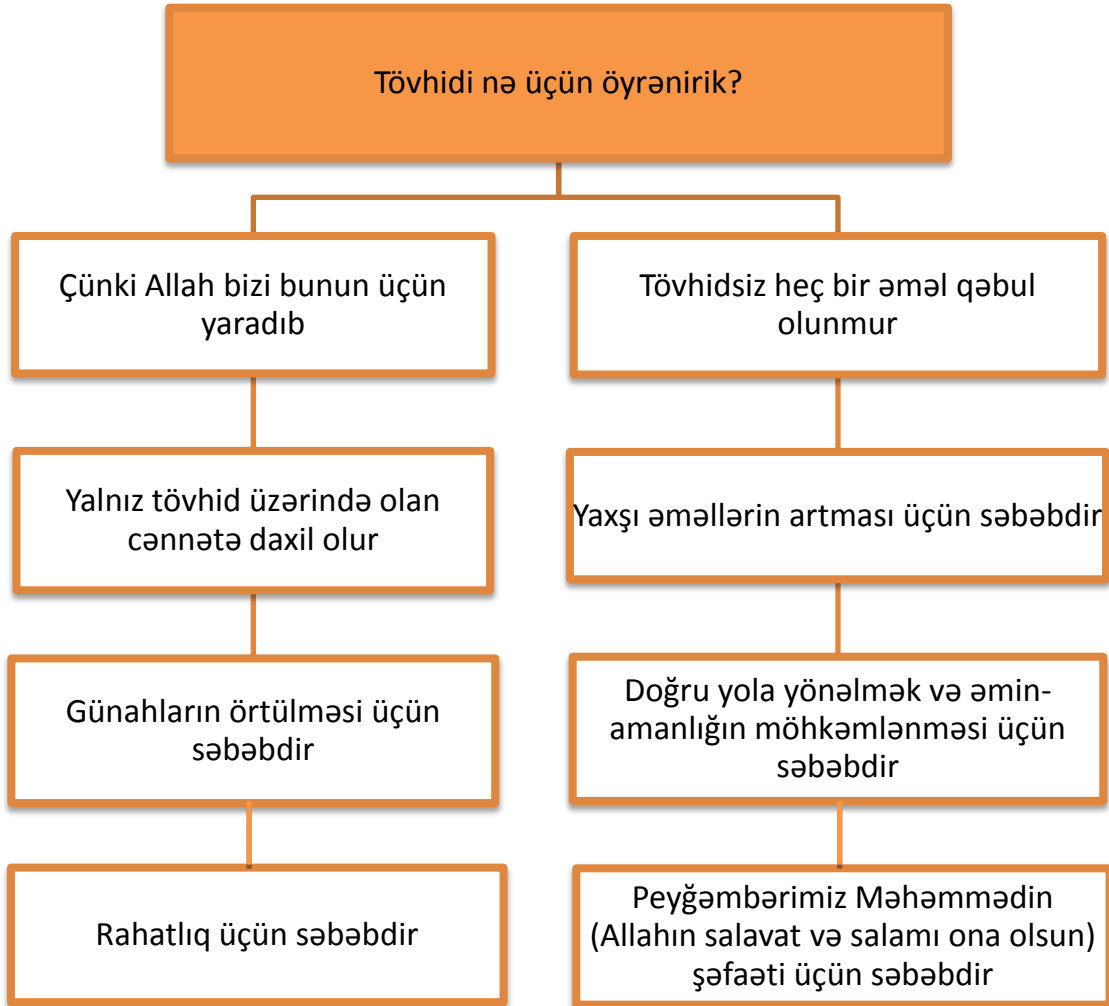
Həqiqətən həmd Allaha məxsusdur. Biz Ona həmd edirik, Ondan kömək və günahlarımızın bağışlanmasını istəyirik. Nəflərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allahın doğru yola yönəltdiyini azdıran, azdırdığını isə doğru yola yönəldən olmaz. Şahidlik edirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq haqq məbud yoxdur, O təkdir və ortağı yoxdur. Şahidlik edirəm ki, Məhəmməd Onun qulu və elçisidir. Bundan sonra:

Müqəddimə

Bu mətnin müəllifi

İslam şeyxi və yenidən tövhidə dəvətdə fəal olan imam: Məhəmməd İbn Abdul Vahhab İbn Süleyman ət-Təmi. Ləqəbi: Əbul Huseyn.

O, hicri tarixinin 1115-ci ilində Uyeynədə anadan olmuş, hicri tarixinin 1206-cı ilində Dəriyyədə vəfat etmişdir.

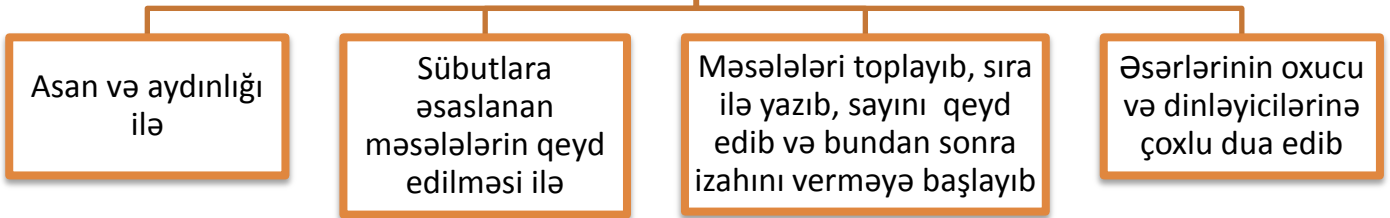

Elm tələb etməkdə başlanğıc kimi məhz bu mətnin öyrənilməsinin səbəbi

Əhli sünne və camaatın saleh sələfləri və alimləri bu mübarək mətnə xüsusi diqqət yetiriblər. Çünki burada elə xeyir və faydalar var ki, elm öyrənmək istəyən onları özü üçün qayda etmiş, bu qaydaya əsaslanır və islam elmini bunun üzərində qurur. Biz də onlardan nümunə götürürük və bu yolda onların addımları ilə addımlayırıq.

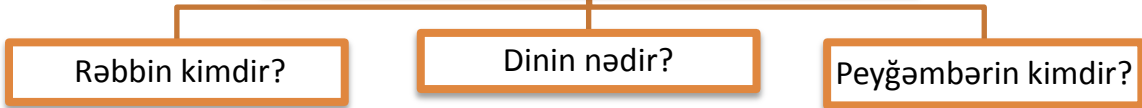
- ❖ Həmçinin siravi insanlara da bu mətni və onun əhatə etdiyi əsasları öyrənmək vacibdir. Çünki o əsaslara heç bir şübhə və şəkk olmadan qəti sürətdə inanmaq labüddür.

Bu mətn (Ümumən İslam şeyxi Məhəmməd İbn Abdul Vahhabın (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) kitabları) aşağıdakı məsələlərə görə seçilir:

ÜÇ BÜNÖVRƏNİN TƏRİFİ

Qısa olaraq, üç bünövrənin tərfi belədir:
Qəbrdə soruşulan üç sual

ÜÇ BÜNÖVRƏNİ ÖYRƏNMƏKDƏ NƏ KİMİ SƏMƏRƏ VARDIR?

Həqiqətən də, bu üç bünövrəni öyrəniib, ona əməl edib, ona dəvət edib və səbr edən şəxs Allahın izni ilə qəbrdəki suallara cavab vermiş olar.

ÜÇ BÜNÖVRƏNİN MÜNDƏRİCATI

Bu mətn beş fəsilə bölünür:

Fəsil 1. DÖRD MƏSƏLƏ

1. Elm

2. Əməl

3. Dəvət

4. Bu yoldakı əziyyətlərə səbr etmək

Fəsil 2. ÜÇ MƏSƏLƏ

1. Rububiyyət tövhidi və Ad və Sifətlər

2. Uluhiyyət tövhidi

3. Şərik qoşmaqdan və şərik qoşanlardan uzaq olmaq

Fəsil 3. TÖVHİDİ ÖYRƏNMƏYİN ƏHƏMİYYƏTİ

“Tövhibi niyə öyrənirik?” – sualına cavab

Fəsil 4. ÜÇ BÜNÖVRƏ

QISA OLARAQ, ÜÇ BÜNÖVRƏ QƏBRDƏ SORUŞULAN SUALLARDIR

Rəbbin kimdir?

Dinin nədir?

Peyğəmbərin kimdir?

Fəsil 5. SONLUQ

Müəllifin (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) “İnsanlar öləndən sonra dirildiləcəklər” sözündən başlayaraq mətnin sonuna qədər olan hissəsi.

Rəhmli və Mərhəmətli Allahın adı ilə,

1. Bil ki, Allah sənə rəhm etsin.
2. Həqiqətən də bizə dörd məsələni öyrənmək vacibdir.

Birincisi: Elm.

Elm: Allahı, Onun peyğəmbərini (ALLAHın salavat və salamı onun üzərinə olsun) və islam dinini dəlilləri ilə bilməkdir.

İkinci: Ona əməl etməkdir (3).

BİRİNCİ FƏSİL: DÖRD MƏSƏLƏ

1. Müəllif mətni Allahın adı ilə başlamasının səbəbi

1. Allahın kitabının, peyğəmbər və elçilərinin (Allahın salamı onların üzərinə olsun) izi ilə gedərək

2. Öz risalə və əsərlərini adətən Allahın adı ilə başlayan özündən əvvəlki alim və sələflərdən nümunə götürərək

3. Kərim olan Allahın adı ilə daha da bərəkətli olması üçün.

2. Müqəddimədə də qeyd etdiyimiz kimi, müəllif adəti üzrə elm öyrənən oxucu üçün dua edərək başlayır və Allahdan onun üçün rəhmət diləyir. Belə etməsi isə aşağıdakı səbəblərə görədir:

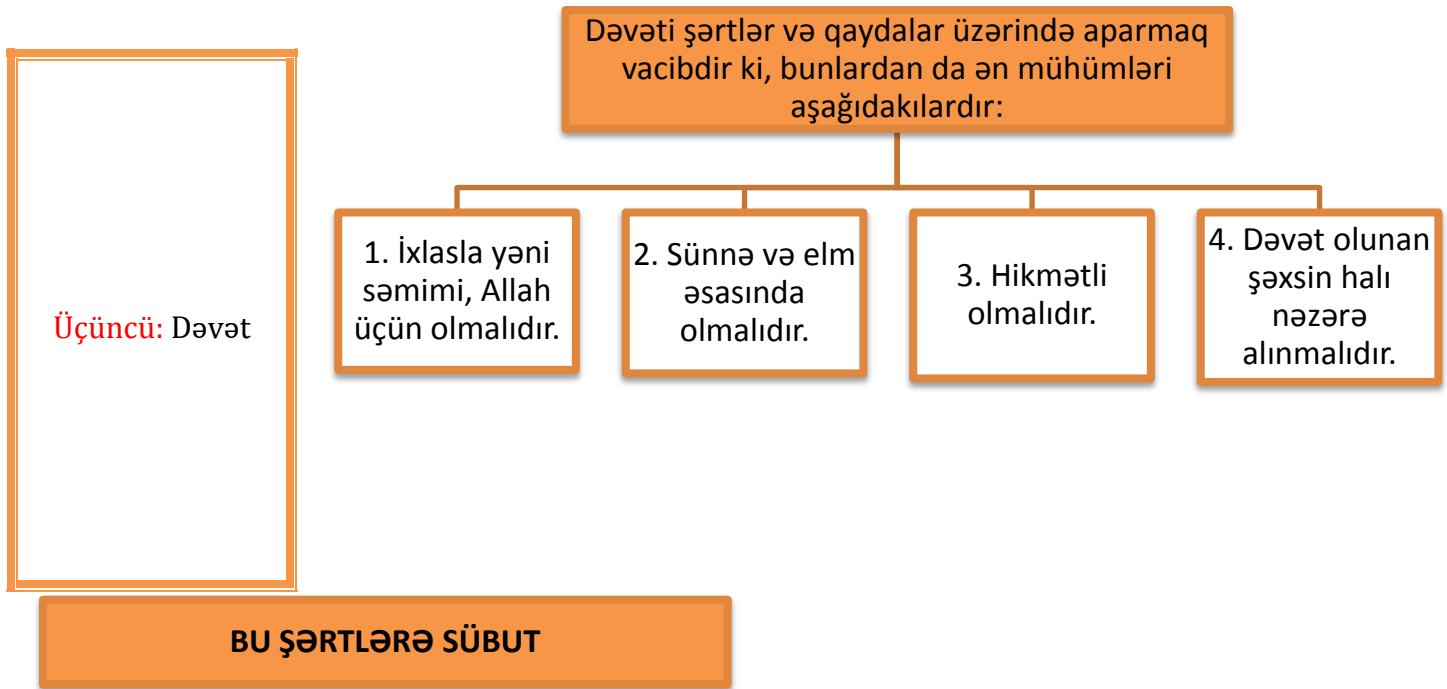
Əhli sünne və cəmaat alimlərinin tələbələrinə qarşı rəhmli olmasına görə

İslam dini əslən rəhmət üzərində qurulmasına görə

Elm: *Həqiqətidəlilləri ilə bilməkdir və elmin əksi cəhalətdir.*

1. Elmlə əməl arasındakı əlaqədən danışarkən deyilir ki, *elm əməli çağırır və əgər əməl cavab vermirsə, elm onu tərk edib gedir.* Əmələ bağlı olmayan elmdə heç bir fayda yoxdur. Əgər elm öyrənirsənsə, ona əməl etməyin vacib olur, əks halda, yəhudilərə bənzəmiş olursan. Çünki yəhudilərin elmi var idi, lakin əməlləri yox idi. **Kitab (Tövrat və İncil) verdiyimiz şəxslər onu (Muhəmmədi) öz oğullarını tanıdıqları kimi tanıyırlar. (Bunabaxmayaraq) onların bir qismi, şübhəsiz ki, həqiqəti bilə-bilə gizlədir. *(Bəqərə 146).* Alovda alışıacaq ilk üç sinifdən biri də elm öyrənib ona əməl etməyən alimdir.

Elminə əməl etməyən alim,
Əzabkeşdir bütperəstdən əvvəl.

Pak və müqəddəs olan Allah deyir: **(Ya Rəsulum!) De: "Bu mənim (təbliğ, dəvət) yolumdur. Mən və mənə tabe olan (möminlər) açıq-aşkar bir dəlillə (insanları) Allaha çağırıraq. Allah pakdır, müqəddəsdir (bütün eyib və nöqsanlardan xalidir, Onun heç bir şəriki yoxdur). Mən isə müşriklərdən deyiləm!" *(Yusif 108)*

Yuxarıda qeyd olunan **(Ya Rəsulum!) De: "Bu mənim (təbliğ, dəvət) yolumdur"*(deyildikdə Allahın Elçisinin (Allahın salamı onun üzərinə olsun) bizə çatdırdığı şəriət nəzərdə tutulur. Ayədə keçən "səbil" sözü yol deməkdir. **(Allaha çağırıraq)**- Allaha dəvət edən dəvətçi səmimi olaraq insanları Allaha çağırır. **(açıq-aşkar bir dəlillə)**- buradadəlil elm deməkdir və aşağıdakıları özündə şamil edir:*

1 - İslam elmi

2 - Dəvət olunanın halı

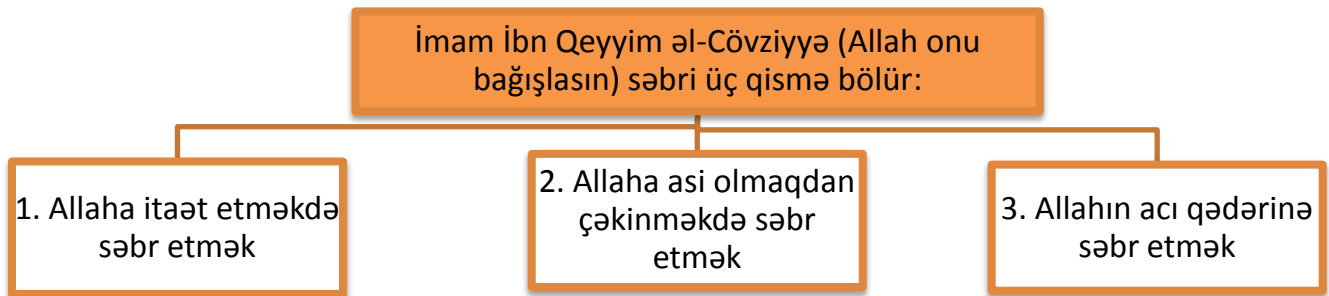
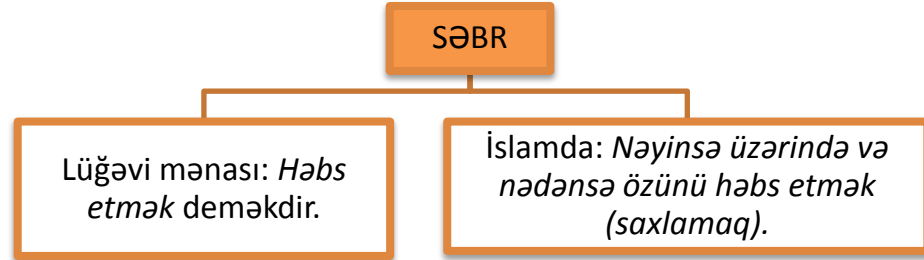
3 - Məqsədə çatmaq üçün tutulan yol

Sanki müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) demək istəyir ki, elm öyrənib sonra ona əməl edirsənsə, sənə səhabələr və sələflərin yolu ilə getmək mütləqdir. O zaman bu ayəyə **(Ya Rəsulum!) De: "Bu mənim (təbliğ, dəvət) yolumdur. Mən və mənə tabe olan (möminlər) açıq-aşkar bir dəlillə (insanları) Allaha çağırıraq"*(əsasən dəvət aparmaq sənə də vacib olur.*

Dördüncü: Bu yoldakı əziyyətlərə səbr etmək(1)

Buna dəlil pak və müqəddəs olan Allahın bu sözüdür: *✽And olsun axşam çağına ki, insan ziyan içindədir. Yalnız iman gətirib yaxşı əməllər edən, bir-birinə haqqı tövsiyə edən və səbri tövsiyə edən kimsələrdən başqa! ✽*

1. Dəvətdən sonra müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) səbri qeyd edir və sanki o sənə deyir: "Həqiqətən də bu yol ilə gedən şəxsin başına işlər gələcək, necə ki, elçilər və peyğəmbərlərin (Allahın salamı onların üzərinə olsun) başına gəlmişdir. O zaman Səbrli olmaq lazımdır.

2. Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) dördüncü məsələni də qeyd etdikdən sonra Qurani-Kərimdən buna dəlil gətirir. Bu da Əsr surəsidir. Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) daim məsələləri dəlilləri ilə gətirir. Nə üçün?

1 - Elm öyrənənin təqlid ilə deyil, sübut ilə getməsi üçün

2 - Elm öyrənənin əks çıxana qarşı əlində sübutu olması üçün

3 - Elm öyrənənin sağlam əsaslar üzərində sübutları ilə düzgün hökmlər çıxartmaqda gücü çatması üçün

1. İmam Şafinin (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) demək istədiyi odur ki, elə tək bu surə özü insanlar üçün sübut kimi kifayət edir ki, onlar öyrənib, əməl edib, dəvət edib və səbr etsinlər.

Bəs o zaman Qurani-Kərimin qalan surələri necə?

Ümumiyyətlə Qurani-Kərim bütünlüklə sübutdur.

2. Hədis elmində möminlərin əmiri "Səhih Buxari" kitabında başlıqlardan birini belə adlandırır: "Söz və əməldən öncə elm" və sonra dəlilini qeyd edib. Söz və əməldən öncə elmin birinci olması vacibdir. Elmsiz əməl etmək düzgün deyil, əks halda bu xaçpərəstlərə bənzəmək olur.

İmam Şafi (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) demişdir: "Allah bu surədən başqa sübut endirməsəydi belə, bu surə kifayət edərdi"(1).

İmam Buxari (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) demişdir: "Başlıq: Söz və əməldən öncə elmdir".

Buna dəlil pak və müqəddəs olan Allahın bu sözüdür: **(Ya Rəsulum!) Bil ki, Allahdan başqa heç bir tanrı yoxdur. (Ondan) həm öz günahlarının, həm də mömin kişi və qadınlarının günahlarının bağışlanmasını dilə.*
*

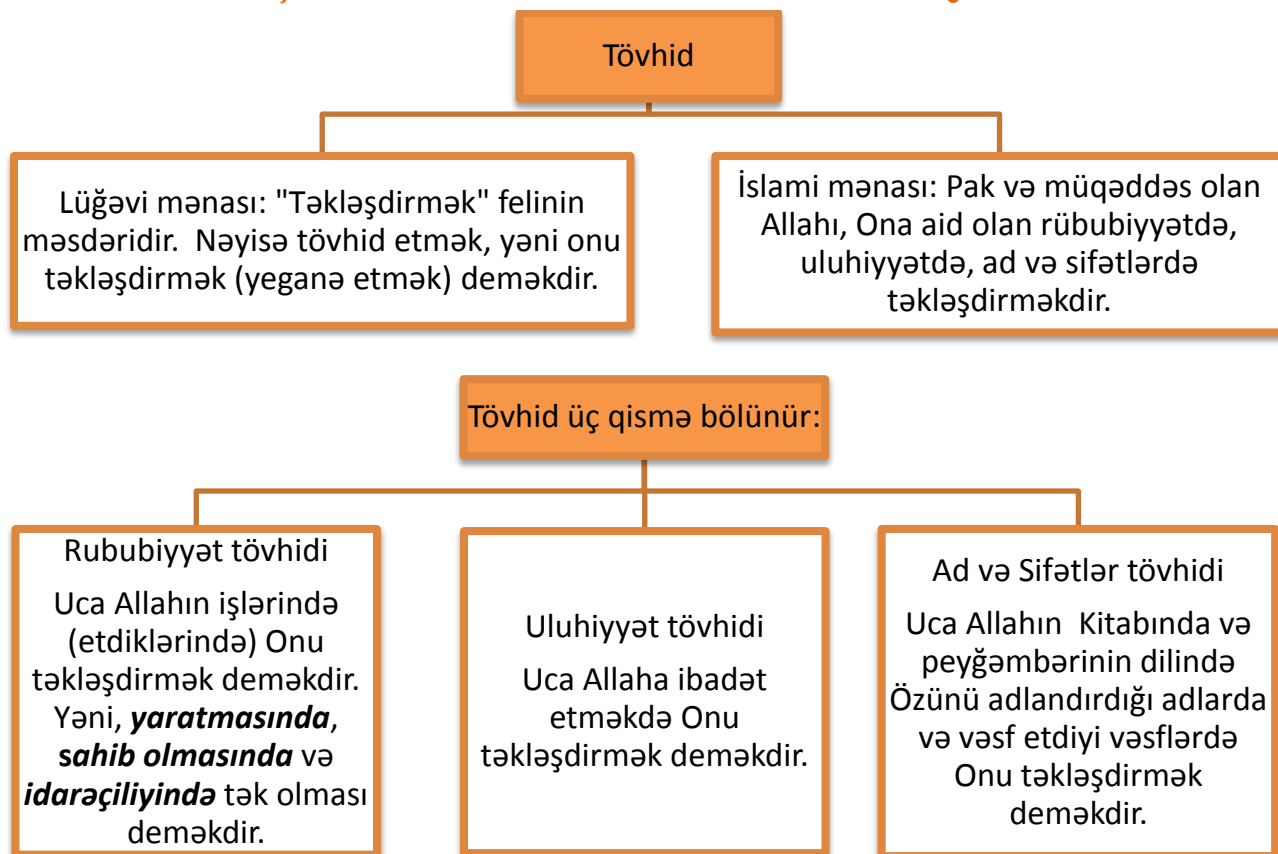
Burada söz və əməldən öncə elm qeyd olundu(2).

İKİNCİ FƏSİL: ÜÇ MƏSƏLƏ

Bil ki, Allah sənə rəhm etsin.
Bu üç məsələni bilmək və onlara əməl etmək hər bir müsəlman kişi və qadına vacibdir (1).

1. Müəllif mətnin bu hissəsini elm öyrənənə dua etməklə başlayır.
Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) Üc Bünövrə kitabında elm öyrənənə üç yerdə dua edir: Dörd məsələ fəslinin başlanğıcında, sonra bu fəsildə - Üç məsələ fəslində. Üçüncü də: "Bil ki, Allah səni ona itaət etməkdə düz yola yönəltsin, həqiqətən də hanifiyyə İbrahimin dinidir".

ÜÇ MƏSƏLƏNİN İZAHINI VERMƏDƏN ÖNCƏ MÜQƏDDİMƏ

❖ Ad və sifətlər **Tövqifidir**. Yəni Qurani-Kərim və peyğəmbərimizin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) sünnətində varid olduğu çərçivədədir və orada yeni fikirlər yürütmək yol verilməzdir. Beləliklə də bu:

- Pak və müqəddəs olan Allahın Öz kitabında Özü barəsində təsdiq etdiyi və yaxud peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) Onun barəsində təsdiq etdiyi Ad və Sifətləri olduğu kimi təsdiq etməklə.
- Həmçinin, Pak və müqəddəs olan Allahın Öz kitabında Özü barəsində inkar etdiyi və ya peyğəmbərin Onun barəsində inkar etdiyi xüsusiyyətləri olduğu kimi inkar etməklə olur.

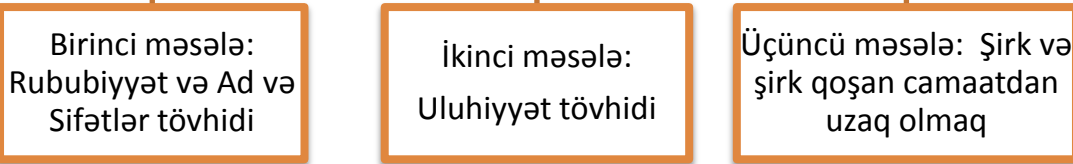
Məsələn: *O nə mürgü, nə də yuxu bilər.

* (Bəqərə surəsi, 255), *və Bizə heç bir

yorğunluq da üz vermədi. * (Qaf surəsi, 38). Bunları heç bir **təhrif (yozum) vermədən, inkar etmədən (təatil), keyfiyyət vermədən (təkyif) və bənzətmədən (təmsil)** etmək lazımdır.

Birinci: Həqiqətən də bizi Allah yaradıb, bizə ruzini O verir və bizi öz başımıza buraxmır, bizə peyğəmbər göndərüb. Kim ona itaət edərsə, cənnətə daxil olar və kim ona asi olarsa, cəhənnəmə daxil olar. Buna dəlil Allahın bu sözüdür: *15. **Həqiqətən Biz- Firona peyğəmbər göndərdiyimiz kimi- sizə də (qiyamət günü Allahın hüsurunda) şahidlik edəcəkdir. 16. Firon o peyğəmbərə (Musa) asi oldu və Biz də onu şiddətli əzabla yaxaladıq (həm özünü, həm də onunla birlikdə olanları suda boğduq).** *(1)

QISA OLARAQ ÜÇ MƏSƏLƏ

1. Birinci məsələdə müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) rububiyyət və ad və sifətlər tövhidini gətirir. Həqiqətən də Allah bizi yaradıb – yaradan Odur. Bizə ruzi verib – ruzi verən Odur. Bizi öz başımıza buraxmayıb – yəni əmrlər və qadağalar qoyub və bizə peyğəmbər göndərüb.

Uca Allahın peyğəmbərlər (Allahın salamı onların üzərinə olsun) göndərməsində qayəsi:

İnsanlar üçün bəhanənin aradan qalxması: * Biz peyğəmbər göndərməmiş (heç bir ümmətə) əzab vermərik. * (İsra surəsi, 15)

Rəhmət: * Səni də (ya Rəsulum!) ələmlərə (bütün insanlara və cinlərə) ancaq bir rəhmət olaraq göndərdik. * (Ənbiya surəsi 107)

İkincisi: Həqiqətən də Allah Ona ibadətdə Onunla birgə heç kəsin ortaq (şərik) qoşulmasını sevmir. İstər yaxın mələk olsun, istərsə də göndərilmiş bir elçi. Bunun dəlili uca Allahın bu sözüdür: **Şühəsiz ki, (bütün) məscidlər Allaha məxsusdur. Allahdan başqa heç kəsə ibadət etməyin.* (Cin surəsi, 18)*

İkinci məsələ bəhsi uca Allahın uluhiyyət tövhidinin təsdiqi olunmasıdır.

Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) deyir: "Həqiqətən də Allah Ona ibadətdə heç kəsin ortaq (şərik) qoşulmasını sevmir" – burada "heç kəsin" sözü ərəb dilində qeyri-müəyyənlikdədir və ümumən hər bir şeyi əhatə edir, istər elçi, istər vəli, istər cin, istər mələk və ya saleh bir kəs, istərsə də başqası, kim olursa olsun.

Buna dəlil uca Allahın bu sözüdür: **Şühəsiz ki, (bütün) məscidlər Allaha məxsusdur. Allahdan başqa heç kəsə ibadət etməyin.* (Cin surəsi, 18).*

Burada məscidlər (səcdə yerləri) sözü üç cür izah edilir ki, onların hər üçü də düzgündür:

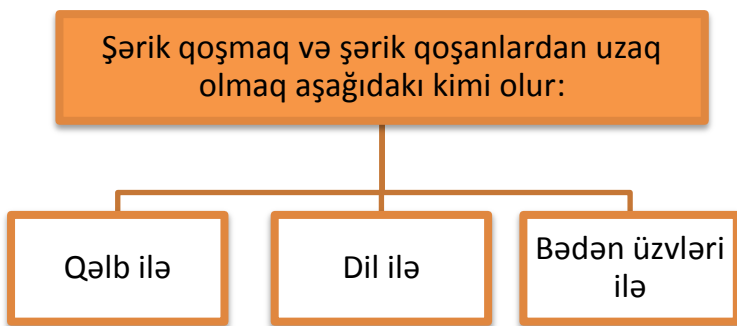
1 - İçində Allaha ibadət etmək üçün tikilən məscidləri

2 - Səcdə edən bədən üzvləri

3 - Yer (Mənə yer üzü məscid və təmiz qılındı)

Həmçinin bu ayədə də **Allahdan başqa heç kəsə ibadət etməyin.** - burada "heç kəsə" sözü ərəb dilində qeyri-müəyyənlikdədir və ümumən hər bir şeyi əhatə edir. Buna görə də İmam (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) İkinci məsələ bəhsinin əvvəlində "Həqiqətən də Allah Ona ibadətdə heç kəsin ortaq (şərik) qoşulmasını sevmir" cümləsini qeyd edib, yəni nə olursa olsun, istər elçi, istər vəli, cin və ya saleh bir şəxs.

Üçüncü məsələ bəhsində müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) şərik qoşmaq və şərik qoşanlardan uzaq olmağın vacibliyini qeyd edir.

- 1- **Qəlb ilə** - kafirlərə, onların bayram və mərasimlərinə, xüsusilə də onların şərik qoşmaqlarına və uydurmalarına nifrət etmək.
- 2- **Dil ilə** - **Mən sizin ibadət etdiklərinizdən (bütlərdən) tamamilə uzağam ** (Zuxruf surəsi, 26), **Siz də mənim ibadət etdiyimə (Allaha) ibadət etməzsiniz!** *Mən sizin ibadət etdiklərinizə ibadət edən deyiləm!** *Siz də mənim ibadət etdiyimə ibadət edən deyilsiniz!* ** (Kəfirun surəsi, 3, 4, 5).*
- 3- **Bədən üzvləri ilə**- onların mərasim və ayinlərində iştirak etməmək, geyimdə və ya inanclarında onlara bənzəməmək.

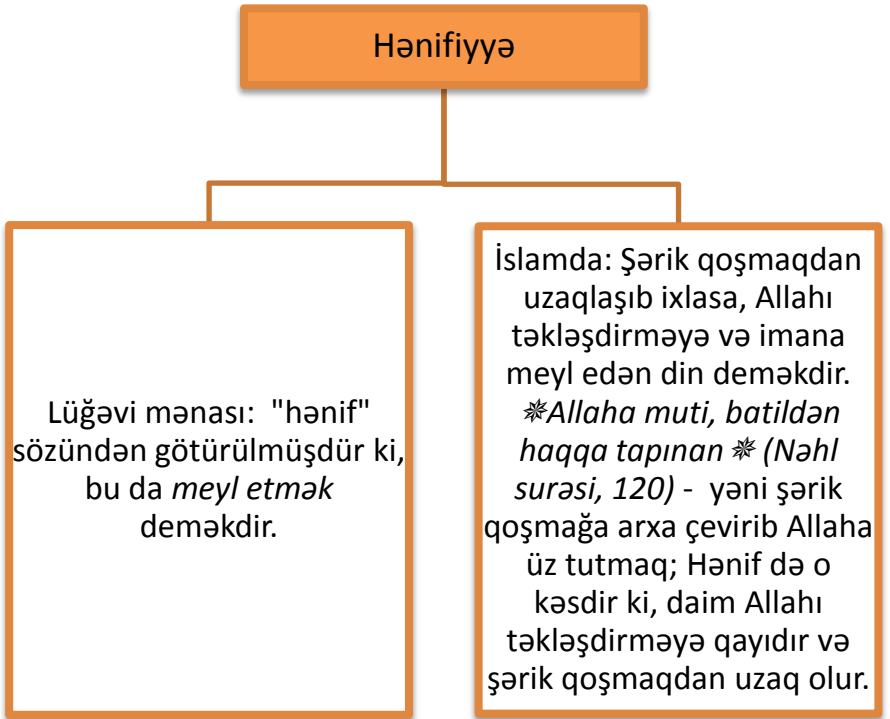
Üçüncü: Həqiqətən də kim peyğəmbərə tabe olarsa və Allahı təkləşdirərsə, hətta ən yaxın qohumu olsa belə, Allaha və peyğəmbərinə qarşı çıxan biri ilə dostluq etməsi yol verilməzdir. Buna dəlil uca Allahın bu sözüdür: ** (Ya Peyğəmbər!) Allaha və axirət gününə inanan heç bir tayfanın Allah və Onun Peyğəmbəri əleyhinə çıxanlarla – öz ataları, oğulları, qardaşları, yaxın qohumları olsalar belə - dostluq etdiyini görməzsən. Onlar elə kimsələrdir ki, Allah onların qəlblərinə iman yazmış və Öz dərgahından onlara ruh (güc) vermişdir (iman, hidayət nuru əta etmişdir). (Allah) onları (ağacları) altından çaylar axan cənnətlərə daxil edəcəkdir. Onlar orada əbədi qalacaqlar. Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar. Onlar Allahın firqəsidirlər (Allahın dininə kömək edən kimsələrdir). Bilin ki, Allahın firqəsi məhz onlar nicat tapıb (əbədi) səadətə qovuşanlardır. ** (Mücadilə surəsi, 22).

ÜÇÜNCÜ FƏSİL: TÖVHİDİ ÖYRƏNMƏYİN ƏHƏMİYYƏTİ

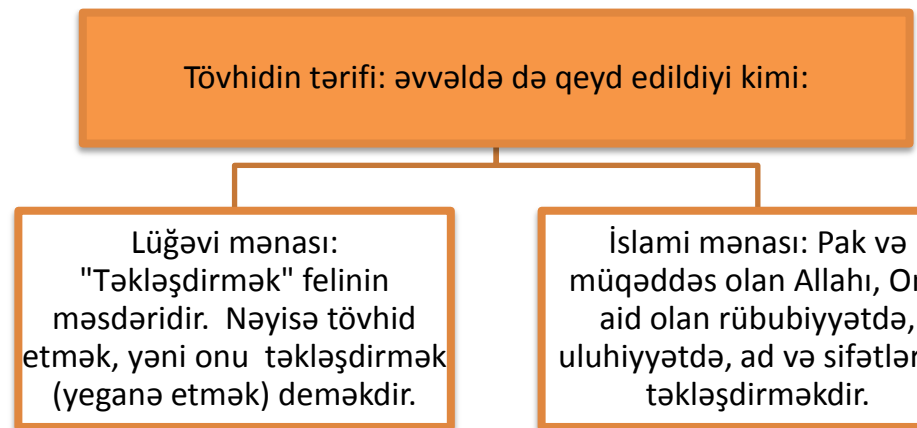
Öyrən ki, Allah Ona itaət etməkdə səni düz yola yönəltsin: **Həqiqətən də İbrahimin dini hənifiyyədir.** Yəni, səmimi olaraq yalnız Allaha ibadət etməkdir. Allah bütün insanlara bunu əmr edib və bu məqsəd üçün onları yaradıb. Necə ki, Uca Allah deyir: ***Məncinləri və insanları yalnız Məna ibadət etmək üçün yaratdım!*** (Zəriyat surəsi, 56) (1). Burada "ibadət etmək" "təkləşdirmək" mənasındadır (2).

Allahın ən qüvvətli əmr etdiyi şey tövhiddir: yəni ibadətdə Allahı təkləşdirməkdir (3).

Allahın ən qüvvətli çəkirdiyi şey isə şərikin qoşmağıdır: Yəni, Allahla birgə başqasını çağırmağıdır.

3. Burada müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) tövhidi öyrənməyimizin səbəbini açıqlayır. Bunun əhəmiyyətini əvvəldə qeyd etmişdik (bax səhifə 2).

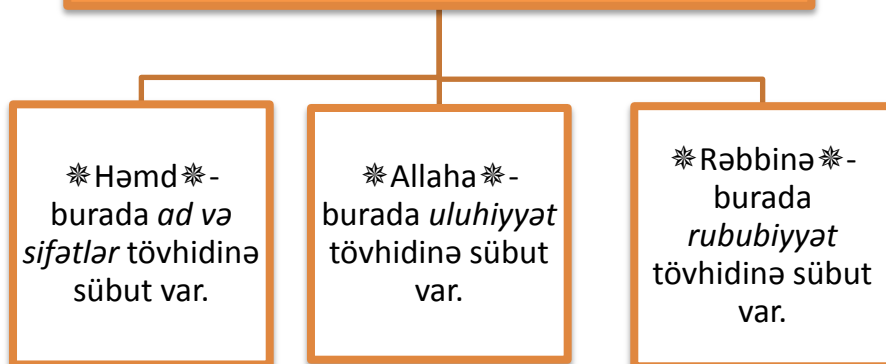

2). Müəllif deyir: "Burada "ibadət etmək" "təkləşdirmək" mənasındadır." – bu da İbn Abbasın (Allah hər ikisindən (tər. Ata və oğul) razı olsun) sözüdür. İbn Abbas deyib: "Qurani-Kərimdə bütün ibadətlərin mənası tövhiddir (təkləşdirməkdir)." ***Allaha ibadət edin*** yəni Allahı təkləşdirin, ***Ey insanlar! Rəbbinizə ibadət edin*** yəni - ey insanlar, Rəbbinizi təkləşdirin.

DÖRDÜNCÜ FƏSİL : ÜÇ BÜNÖVRƏ

1. Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) üç bünövrə mövzusunı qeyd etməklə başladı ki, bu da qəbrdə soruşulan üç sualı təmsil edir. O, sual verməklə oxucu və ya dinləyicinin diqqətini cəlb etdi və sonra da özü bu suallara cavab verdi.
2. Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) birinci bünövrəni açıqlayır və bildirir ki, rəbb və ibadətə layiq olanyalnız Allahdır. O, dəlil olaraq Uca Allahın bu sözünü qeyd edir: **Həmd (şükür və tərif) olsun Allaha – aləmlərin Rəbbinə** (Fatihə surəsi, 2). Rəbb ibadət olunandır.

Həmd (şükür və tərif) olsun Allaha – aləmlərin Rəbbinə ayəsində tövhidin hər üç növü var:

3. Burada o qəsd olunur ki, Allahdan başqa hər şey yaradılındır və bir halda ki mən də yaradılmışam onda gərək Himayədar və Lütfkar olan Yaradana şükr edəm.

Səndən soruşulanda ki, insanın bilməsi vacib olan üç bünövrə nədir?

De ki, Qulun rəbbini, dinini və peyğəmbəri Məhəmmədi (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) tanımasıdır (1).

Səndən soruşulanda ki, Rəbbin kimdir? Cavab ver ki, Rəbbim məni və bütün *aləmləri* nemətləri ilə bəsləyən Allahdır və mənim üçün Ondan başqa haqqı ilə ibadətə layiq olan məbud yoxdur. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Həmd (şükür və tərif) olsun Allaha – aləmlərin Rəbbinə** (Fatihə surəsi, 2) (2).

Allahdan başqa nə varsa hamısı aləmdir və mən də bu aləmin bir parçasıyam (3).

Səndən soruşulanda ki, Rəbbini necə tanıdın? Cavab ver ki, Möcüzələri və yaratdıqları ilə. Möcüzələrinə misal: gecə və gündüz, günəş və aydır. Yaratdıqlarına misal isə: yeddi qat səma və yeddi qat yer və onların içində və arasında olanlar. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür:

**Gecə və gündüz, günəş və ay Onun (vəhdaniyyətinə, qüdrət və əzəmətinə dəlalət edən) əlamətlərindəndir. Günəşə və aya səcdə etməyin, onları yaradan Allaha səcdə edin! Əgər Ona ibadət edirsinizsə (heç bir şəriq qoşmadan ibadət edin)! ** (Fussilat surəsi, 37). Həmçinin:

**Doğrudan da, Rəbbiniz göyləri və yeri altı gündə yaradan, sonra da Ərşə ucalan Allahdır. O, gündüzü sürətlə təqib edən gecə ilə örtüb bürüyür. Günəşi, ayı və ulduzları Öz əmrinə tabe edən də Odur. Əslində, yaratmaq da, əmr etmək də Ona məxsusdur. Aləmlərin Rəbbi Allah nə qədər xeyirxahdır. ** (Əraf surəsi, 54) (1). Rəbb ibadət olunandır və buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **21. Ey insanlar! Sizi və sizdən öncəkiləri yaratmış Rəbbinizə ibadət edin ki, bəlkə Allahdan qorxasınız.*

22. O, sizin üçün yer üzünü döşəmə, göyü isə tavan etdi Göydən su endirib onunla sizin üçün növbənöv məhsullardan ruzi yetişdirdi. Siz də bunu bildiyiniz halda heç kəsi Allaha tay tutmayın.

** (Bəqərə surəsi, 21, 22) (2).*

İbn Kəsir (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) demişdir: "İbadətə yalnız bu şeylərin yaradıcısı layiqdir" (3).

1. Müəllif Allahın mövcudluğunu dəlil edən *Kovni* ayələrini -*Məxluqatı* qeyd edir. Bu ayələr sübut edir ki, Allahdan başqa rəbb, yaradan və haqqı ilə ibadət olunan məbud yoxdur. Mətnə də qeyd olunduğu kimi Qurani-Kərimdən bunadəlillər gətirilir. Hər bir məxluq Pak və Müqəddəs Allahın mövcudluğuna dəlalət edir. Ancaq islam şeyxi Məhəmməd İbn Abdul Vəhhab möcüzə və məxluqatları fərqləndirir, çünki möcüzələr dəyişir. Buna misal olaraq gecə və gündüzü misal gətirmək olar. Dəyişən bir şey dəyişməyəndən daha qüvvətli dəlildir.

2. Bu ayələr Bəqərə surəsindəndir. Bəzi alimlər demişlər ki, Qurani-Kərimdə insanlara xitab olunan ilk ayə məhz bu ayədir. **Ey insanlar! ** və ilk əmr də burada olunur **ibadət edin! ** yəni təkləşdirin. Qurani-Kərimdə ilk qadağa da məhz bu ayədə keçir **Siz də bunu bildiyiniz halda heç kəsi Allaha tay tutmayın ** yəni şəriq qoşmaq qadağan olunur.

3. Yəni Allahı rububiyət tövhidində təkləşdirənə vacibdir ki, uluhiyyət tövhidində də Onu təkləşdirsin.

Müəllif İbn Kəsirin sözündən sonra Qurani-Kərimdən qəlblə və bədən üzvləri ilə olan ibadətlərdən bir neçəsini dəlilləri ilə qeyd edir. Onlar aşağıdakılardır:

Allahın bizə əmr etdiyi ibadət növlərindən *İslam, İman və İhsanı* göstərmək olar (1). Onlardan da **Dua, Qorxu, Ümid, Təvəkkül, İstək, Rəhbət qorxusu, Mütilik (xuşu), Xaşyə qorxusu, İnəbə, Yardım istəmək, Sığınmaq, Yalvarmaq, Qurban kəsmək, Nəzir vermək** və bu kimi Allahın əmr etdiyi başqa ibadətləri göstərmək olar. Bunların hamısı Allah üçündür. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Şübhəsiz ki, (bütün) məscidlər Allaha məxsusdur. Allahdan başqa heç kəsə ibadət etməyin!** (Cinn surəsi, 18). Kim bunlardan hər hansı birini Allahdan qeyrisi üçün edərsə, şərikin qoşan kafir sayılır və buna da dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Kim Allahla yanaşı başqa bir tanrıya ibadət edərsə - bunun üçün isə onun heç bir dəlili yoxdur - (qiyamət günü) onun cəzasını Rəbbi özü verəcəkdir. Həqiqətən, kafirlər nicat tapmazlar!** (Muminun surəsi, 117). Hədisdə də deyilir ki, **Dua ibadətin özülüdür**. Həmçinin Uca Allahın bu sözü də dəlildir: **Rəbbiniz buyurdu: "Mənə dua edin, Mən də sizin dualarınızı qəbul edirəm! (Məni çağırın, harayınıza yetişərəm, yaxud yalnız Mənə ibadət edin, sizi mükafatlandıraram!) Mənə ibadət etməyi təkbürlərinə sığıdırmayanlar Cəhənnəmə zəlil olaraq girəcəklər!** (Ğafir surəsi, 60).

İstək duasını Allahdan başqasına etməyin hökmü iki yerə bölünür:

Yerinə yetirməyə Allahdan başqasının gücü çatılmayan istək:

Bu şirkdir

Yerinə yetirməyə Allahdan başqasının da gücü çatılan istək:

Müəyyən şərtlərlə icazəlidir:

İnanmaq lazımdır ki, istədiyiniz şəxs sadəcə **səbəbdir**.

İstədiyiniz şəxs **diri** olmalıdır, buradan bütün ölü olanlar istisna olunur.

İstədiyiniz şəxs istədiyiniz şeyi etməyə **qadir** olmalıdır, buradan aciz olanlar istisna olunur

İstədiyiniz şəxs (müraciət zamanı) **yanında** olmalıdır, buradan istəyərkən qeybdə olan şəxslər istisna olunur

Əgər inanırsansa ki, istədiyiniz şəxs hər şeyi özü edir, xeyirli olanı o nəşib edir və zərərli olanı o kənarlaşdırır, bu artıq **şirkdir**.

❖ **Qeyd:**

*Biz əməlin hökmünü öyrənirik, lakin o əməli edənin hökmünə gəldikdə isə lazımlı sübutlar ilə həmin şəxsin **bəhanələrini** və onda olan **şübhələri** aradan qaldırmaq lazımdır.*

*Əməlin sahibini mühakimə etmək isə, yəni onun mömin və ya kafir olmasına hökm vermə **yalnız alimlərin vəzifəsidir**.*

- ❖ **“Dua ibadətin özülüdür” hədisi zəifdir.** Səhih olan isə peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) bu sözüdür: “Dua ibadətdir”.

Necə olur ki, dua ibadətdir?

*Rəbbiniz buyurdu: “Mənə dua edin, Mən də sizin dualarınızı qəbul edirəm! (Məni çağırın, harayınıza yetişərəm, yaxud yalnız Mənə ibadət edin, sizi mükafatlandıraram!) Mənə ibadət etməyi təkəbbürlərinə sığdırmayanlar Cəhənnəmə zəlil olaraq girəcəklər! * (Ğafir surəsi, 60) – ayəsindəki Pak və Müqəddəs olan Allahın *Mənə ibadət etməyi* sözü dəlildir ki, dua ibadətdir.

Qorxuyadəlil Uca Allahın bu sözüdür: ** Amma siz onlardan qorxmayın! Əgər möminsinizsə, Məndən qorxun! * (Ali İmran surəsi, 175)(1).*

Ümidədəlil isə Uca Allahın bu sözüdür: **Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına (qiyamət günü dirilib haqq-hesab üçün Allahın hüsurunda duracağına) ümid bəsləyirsə (yaxud qiyamətdən qorxursa), yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətə heç kəsi şərik qoşmasın!" * (Kəhf surəsi, 110) (2).*

Qorxu: Qorxu - həlak, zərər və əziyyətin baş verməsi üçün təlaşlanmaqdır. Pak və Müqəddəs olan Allah şeytanın dostlarından qorxmağı qadağan edib və yalnız Ondan qorxmağı əmr etmişdir.

2. Qorxunun üç növü var:

Ümid: İnsanın yaxın gələcəkdə və ya ona yaxın gələcək kimi görünən uzaq gələcəkdə bir işin olmasını çox istəməsidir.

Ümid Allah qarşısında zəlil olmaq və boyun əymək kimi sifətləri özündə ehtiva edir. Ümidin Allahdan başqasına edilməsi şirkdir.

Bəyənələn ümid yalnız Allaha itaət edərək ondan savab qazanacağına ümid bəsləməklə və ya asilikdən tövbə edərək tövbəsinin qəbul olacağına ümid bəsləməklə olur. Əməlsiz ümid isə xəyala qapılmadır və məzəmmət olunan istəkdir.

1. Təvəkkülün tərifı

Lüğəvi mənası: Etibar etmək deməkdir.

İslamda: Allaha arxayılıqla, səbəblərdən istifadə edərək və səmimi qəlblə etibar etmək

Təvəkkülün düzgün olmasında üç şərt var:

Pak və Müqəddəs Allaha **səmimi qəlblə etibar etmək**

Pak və Müqəddəs Allahın Öz vədini yerinə yetirəcəyinə **arxayılıqla əmin olmaq**

Səbəblərdən istifadə etmək

Təvəkkülə dəlil Uca Allahın bu sözüdür: ** Əgər möminsinizsə, Allaha təvəkkül edin! * (Maidə surəsi, 23), həmçinin * Kim Allaha təvəkkül etsə, (Allah) ona kifayət edər. * (Tələq surəsi, 3) (1).*

İstək, rəhbət qorxusu və **mütilyə** dəlil Uca Allahın bu sözüdür: ** Onlar xeyirli işlər görməyə tələsər (yaxşı əməllər etməkdə bir-birini ötməyə çalışar), ümid və qorxu ilə (rəhmətimizə ümid bəsləyib əzabımızdan qorxaraq) Bizə ibadət edirdilər. Onlar Bizə müti idilər. * (Ənbiya surəsi, 90) (4).*

1. **İstək**: Sevdinin bir şeyə çatmağı istəməkdir.

Rəhbət qorxusu: Qorxulu bir şeydən çəkinməklə baş verən "səmərali" qorxudur və bu, əmələ bağlı olan bir qorxu növüdür.

Mütilyə (xuşu): Allahın **kovni** və **şəriyyədarinə** təslim olmaqla Allahın əzəməti qarşısında zəlil və sakit olmaqdır.

- ❖ Pak və Müqəddəs olan Allaha doğru gedən şəxs də həm qorxu və həm də ümid olmalıdır. Birini digərindən üstün etmək olmaz. Əgər belə olarsa, həlak olar. Qorxu və ümid sanki quşun qanadları kimi tarazlı olmalıdır.

Xaşyə qorxusunadəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Siz onlardan deyil, Məndən qorxun!** (1).

İnəbəyədəlil Uca Allahın bu sözüdür: ** (Tövbə edib) Rəbbinizə dönün və Ona təslim olun ** (Zumər surəsi, 54) (2).

Yardım istəməyə (İstəanə)dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Biz yalnız Sənə ibadət edirik və yalnız Səndən kömək istəyirik!** (Fatiha surəsi, 5). Həmçinin hədisdə: **Kömək dilədikdə Allahdan dilə.**(3).

Sığınmağa (İstəazə)dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **De: Pənah aparıram sübhün Rəbbinə ** (Fələq surəsi, 1) və **De: Pənah aparıram insanların Rəbbinə ** (Nəs surəsi, 1) (4).

Yalvarmağa (İstəğasə)dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **O zaman siz (dua edərək) Rəbbinizdən kömək diləyirdiniz. Allah da duanızı qəbul buyurmuşdu. ** (Ənfal surəsi, 9) (5).

Qurban kəsməyədəlil Uca Allahın bu sözüdür: ** 162. De: "Mənim namazım da, ibadətım də, həyatım və ölümüm də aləmlərin Rəbbi Allah üçündür! 163. Onun heç bir şəriki yoxdur. ** (Ənam surəsi, 162, 163), həmçinin sünnətdə dəlil bu sözdür: **Allahdan qeyrisinə qurban kəsəni Allah lənətləmişdir.**(6).

1. **Xaşyə qorxusu:** Qorxduğunun hökmranlığının əzəmətli və kamil olmasına görə *elmlə olan qorxudur*. Bu, alimlərə xas qorxu növüdür.

2. **İnəbə** Allaha itaət etməklə və asiliklərdən boyun qaçırmaqla Ona qayıtmaq deməkdir. ** (Tövbə edib) Rəbbinizə dönün ** yəni Ona qayıdın, **və Ona təslim olun ** yəni Pak və Müqəddəs Allahın sizə əmr etdiyinə boyun əyin, təslim olun. Çünki sən qulsan, qul da öz ağasına boyun əyməlidir. Ağan isə Allahdır. Necə ki, peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) deyir: **Ağanız Allahdır**.

3. **Yardım istəmək (İstəanaə):** kömək diləməkdir. **Biz yalnız Sənə ibadət edirik və yalnız Səndən kömək istəyirik!** ayəsində axırda gəlməli olan sözün ("Sənə") əvvələ keçirməklə, ərəb dilində "muhasirə" mənasını verir (tərc.: yəni "yalnız" sözünün işlənməsinə səbəb olur). Yəni yalnız sənə ibadət edirik və yalnız səndən kömək diləyirik.

4. **Sığınmaq (İstəazə):** sığınacaq istəməkdir. Bu da xoşagəlməyən bir şeydən himayə olunmaqdır. **Pənah aparıram ** yəni sığınırım və qorunma axtarıram.

5. **Yalvarmaq (İstəğasə):** kömək diləməkdir. Bu da fəlakət və həlak anında xilas üçün kömək istəməkdir.

❖ Yardım istəmək, sığınmaq və yalvarmaq dörd şərtə əməl etməklə məxluqdan da istənilə bilər. Bu dörd şərt də: diri olmalı, yanında olmalı, qadir olmalı və səbəb olmalı.

6. **Qurban kəsmək:** xüsusi tərzdə qan axıtmaqla ruhun bədəndən çıxarılmasıdır.

Nəzirədelilə Uca Allahın bu sözüdür: *﴿Onlar (Cənnətə nail olacaq müttəqilər) elə kimsələrdirlər ki, verdikləri sözü (etdikləri nəziri) yerinə yetirər və dəhşətli (aləmi) bürüyəcək (şəri hər tərəfə yayılacaq) gündən (qiyamət günündən) qorxurlar.﴾* (İnsan surəsi, 7)(1).

❖ **Qeyd:** Qurban kəsmək məsələsində müəyyən izahatlar mövcuddur ki, bunlar Allahın izni ilə tövhid kitabında verilib.

❖ **Qeyd:** Nəzirin qismləri, şərtləri və kəffarəsi var və bunlar da Allahın izni ilə tövhid kitabında veriləcək.

❖ Müəllifin bu ibadətləri qeyd etməsi ibadətlərin yalnız bunlardan ibarət olması demək deyil, sadəcə olaraq misal kimi verilib. Çünki elə ibadətlər var ki, burada qeyd olunmayıb. Əsas məqsəd odur ki, burada qeyd olunan və qeyd olunmayan ibadətlərin Allahdan qeyrisinə edilməsi Allaha şəriki qoşmaqdır.

İkinci bünövrə: İslam dinini dəlilləri ilə bilmək.
İslam: **Tövhid ilə Allaha təslim olmaq, itaət etməklə Ona boyun əymək və şərikin qoşmaq və şərikin qoşanlardan uzaq olmaqdır.**

Dinin üç mərtəbəsi var: islam, iman və ihsan. Hər bir mərtəbənin öz sütunları var.

Birinci mərtəbə: İslam (1).

İslamın beş sütunu var:

Allahdan başqa haqq məbudun olmadığına və Məhəmmədin onun qulu və peyğəmbəri olduğuna şəhadət gətirmək, namaz qılmaq, zəkat vermək, ramazan ayı oruc tutmaq və həcc etmək (2).

1. Sonra müəllif ikinci bünövrəni qeyd edir ki, bu da qulun **dinini bilməsidir**. Eləcə də bu hissəni islamın tərifini ilə başlayır:

Birinci mərtəbə islamdır.

Tövhid ilə Allaha təslim olmaq, itaət etməklə Ona boyun əymək və şərikin qoşmaq və şərikin qoşanlardan uzaq olmaqdır.

Bu islamın tərifidir. İşlərini Uca Allaha təslim etmək, çünki sən qulsan və qul da öz ağasına təslim olmalıdır. Peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) dediyi kimi **Ağa isə Allahdır**.

Sonra dini üç mərtəbəyə bölür:

1 - İslam

2 - İman

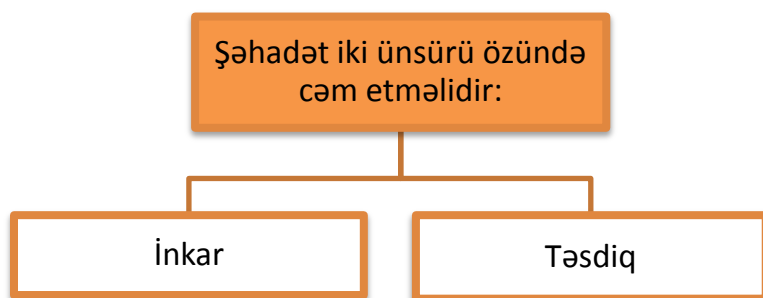
3 - İhsan

2. İslamın beş rükunu var,

Birinci rükun - **Şəhadət: Bu, dillə etiraf etmək, qəlblə inanmaq və əzalarla təsdiq etməkdir.**

Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) “Lə İləhə illə Allah” şəhadəti qeyd edir və onun mənasını açıqlayır:

Allahdan başqa haqq məbud yoxdur.

“Yoxdur ilah” – burada inkər vardır.

“Allahdan başqa” – burada təsdiq vardır.

Bu quruluş “məhdudlaşdırmanı” və “təsdiqi” əhatə edir. Yəni ibadəti yalnız Allaha olunmaqla məhdudlaşdırır və təsdiq edir və ondan qeyrisinə ibadət etməyi qadağan edir.

Buna görə də müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) qeyd edib ki, “Bu ayə (yuxarıda qeyd ediləni) təfsir edir və izah edir”: *26. *Yadına sal ki, bir zaman İbrahim atasına və qövmünə demişdi: “Mən sizin ibadət etdiklərinizdən (bütlərdən) uzağam.27. Yalnız məni yoxdan yaradandan (Allahdan) başqa!”.*

*Mən sizin ibadət etdiklərinizdən (bütlərdən) uzağam.

*ayəsinin mənası “Yoxdur ilah”, *Yalnız məni yoxdan yaradandan (Allahdan) başqa!

*ayəsinin mənası isə “Allahdan başqa” ünsürünə uyğundur.

Şəhadətə dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Allah şahidlik etdi ki, Özündən başqa heç bir tanrı yoxdur. Mələklər və haqq-ədalətdən ayrılmayan elm sahibləri də O mütləq qüvvət, hikmət sahibindən başqa heç bir tanrı olmadığına şahidlik etdilər. *(Ali İmran surəsi, 18).*

Mənası: Allahdan başqa haqq məbud yoxdur.

“Yoxdur ilah” – burada bütün Allahdan başqasına ibadət olunanlara inkər vardır.

“Allahdan başqa” – burada yalnız Allaha ibadət etməyin və mülkündə heç bir şəriki olmadığı kimi, ibadətdə Ona heç bir şərikin olmamasının sübutu vardır.

Uca Allahın bu sözləri bu məsələnin izahını açıqlayır: *26. *Yadına sal ki, bir zaman İbrahim atasına və qövmünə demişdi: “Mən sizin ibadət etdiklərinizdən (bütlərdən) uzağam. 27. Yalnız məni yoxdan yaradandan (Allahdan) başqa! Şübhəsiz ki, O məni doğru yola müvəffəq edəcəkdir!” . 28. (İbrahim) onu (la ilahə illallah kəlməsini) öz nəslində həmişəlik qalan bir söz etdi. Bəlkə, (Məkkə müşrikləri bütperəstlikdən əl çəkib babaları İbrahimin dininə) qayıdalar! *(Zuxruf surəsi, 26, 27, 28) (2).*

** (Ya Rəsulum!) Söylə: “Ey kitab əhli, sizinlə bizim aramızda eyni olan (fərqi olmayan) bir kəlməyə tərəf gəlin! (O kəlmə budur:) “Allahdan başqasına ibadət etməyə. Ona şəriq qoşmayaq və Allahu qoyub bir-birimizi (özümüzə) Rəbb qəbul etməyə!” Əgər onlar yenə də üz döndərərlərsə, o zaman (onlara) deyin: “İndi şahid olun ki, biz, həqiqətən, müsəlmanlarıq (Allaha təslim olanlarıq)!” * (Ali İmran surəsi, 64) (1).*

❖ Əgər kimsə soruşursa ki: “Allahdan başqa ilah yoxdur- şəhadətinin mənası o deməkdir ki, Allahdan başqa məbud yoxdur?”.

Cavabımız odur ki, belə demək səhvdir. Çünki belə deməklə Allahdan başqa bütün ibadət olunanlara ibadət etmək düzgündürmüş kimi çıxır. Lakin “haqq (ibadətə layiq)” sözünü əlavə etdikdə, düzgün ifadə alınır və bu da subut edir ki, Allahdan başqa haqq (ibadətə layiq) məbud yoxdur və Allahdan başqa bütün ibadət olunan ilahlar inkar edilir.

❖ Əgər kimsə soruşursa ki: “Allahdan başqa ilah yoxdur – şəhadətinin mənası o deməkdir ki, Allahdan başqa ibadətə layiq rəbb yoxdur?”.

Cavabımız odur ki, bu düzgün sözdür, lakin “Allahdan başqa ilah yoxdur” şəhadətinin izahı deyil. Bu, rububiyyət

tövhididir. Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) göndərildiyi kafirlər bunu qəbul edirdilər, ancaq bu onları islam dininə salmırdı.

1. ** (Ya Rəsulum!) Söylə: “Ey kitab əhli, sizinlə bizim aramızda eyni olan (fərqi olmayan) bir kəlməyə tərəf gəlin! * ayəsi dinlər arasında yaxınlaşmanın qadağan olunmasına dəlidir.*

1. Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) bu ayəni Məhəmmədin Allahın peyğəmbəri olmasına şəhadət gətirməyə dəlil olaraq qeyd edir və bu ayədə Allah şəhadətin bu hissəsini ərəb dilinə xas olan üç ünsürlə daha da gücləndirir:

“Gizli and”, “ləm hərfi” və “qad” zərfi.

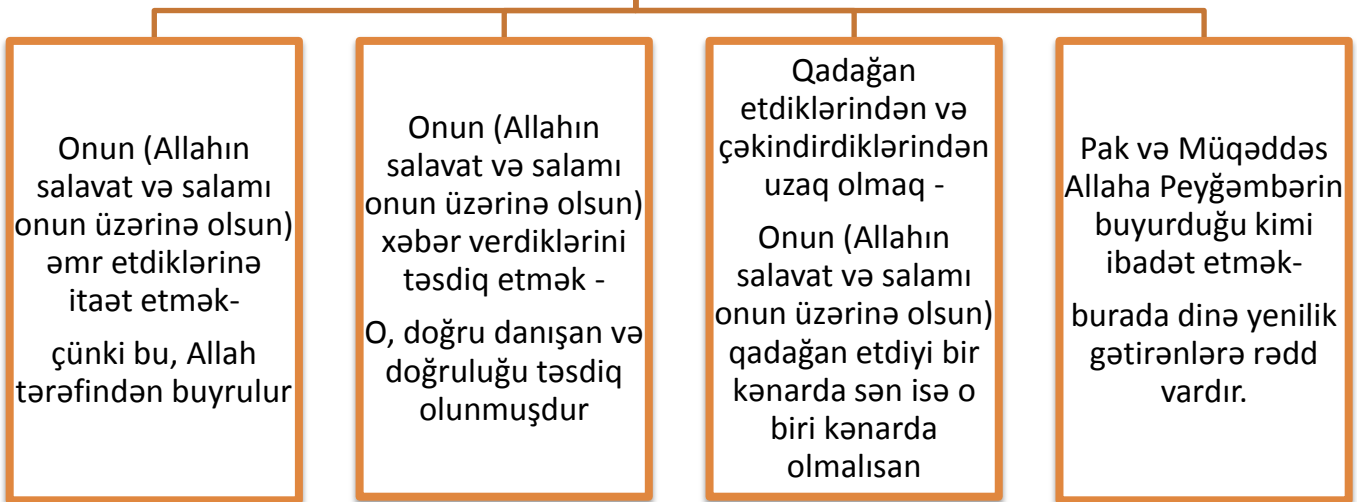
2. Müəllif (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) Məhəmmədin Allahın peyğəmbəri olmasına şəhadət gətirməyin mənasını açıqlayır və bildirir ki, hər bir müsəlman kişi və qadına aşağıdakıları həyata keçirməklə şəhadət gətirmək vacibdir:

Yəni onun əmr etdiklərinə itaət etmək, xəbər verdiklərini təsdiq etmək, qadağan etdiklərindən, çəkindiridiklərindən uzaq olmaq və Allaha onun (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) qoyduğu qaydada və bəyan etdiyi şəkildə ibadət etmək.

Məhəmmədin Allahın peyğəmbəri olmasına şəhadət gətirməyin dəlilise Uca Allahın bu sözüdür: * (Ey ümmətim!) Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətə (məşəqqətə) düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizdən (sizin iman gətirməyinizdən) ötrü təşnədir, möminlərlə şəfqətli, mərhəmətlidir! * (Tövbə surəsi, 128) (1).

Məhəmmədin Allahın peyğəmbəri olmasına şəhadətin mənası **onun əmr etdiklərinə tabe olmaq, xəbər verdiklərini təsdiq etmək, qadağan etdiklərindən, çəkindiridiklərindən uzaq olmaq və Allaha onun qoyduğu qaydada ibadət etməkdir**(2).

"Məhəmməd Allahın peyğəmbəridir" şəhadəti tələb edir ki: "O, quldur, ona ibadət olunmaz və o, peyğəmbərdir, yalanlanmaz. ",
yəni:

Namaz qılmaq, zəkat vermək və tövhidin izahına dəlil Uca Allahın bu sözüdür: ** Halbuki onlara əmr edilmişdir ki, Allaha – dini yalnız Ona məxsus edərək, batıldən haqqqa (islama) dönərək – ibadət etsinlər, namaz qılıb zəkat versinlər. Doğru-düzgün din budur! * (Bəyyinə surəsi, 5) (1).*

Oruc tutmağa dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Ey iman gətirənlər! Oruc tutmaq sizdən əvvəlki ümmətlərə vacib edildiyi kimi, sizə də vacib edildi ki, (bunun vasitəsilə) siz pis əməllərdən çəkinəsiniz! * (Bəqərə surəsi, 183) (2).*

Həcc etməyə dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Onun yoluna (ərzaq, minik, və sağlamlıq baxımından) gücü çatan hər bir kəsin həccə gedib o evi ziyarət etməsi insanların Allah qarşısında borcudur. Kim bunu (bu borcu) inkar edərsə (özünə zülm etmiş olar). Əlbəttə, Allah aləmlərə (heç kəsə) möhtac deyildir! * (Ali İmran surəsi, 97) (3).*

1. İkinci rükun namaz qılmaqdır.

Namaz – təkbirlə (Allahu Əkbər) başlayan və salamla bitən hərəkətlər və sözlərlə müşayət olunan Allah üçün edilən ibadətdir. O, dinin dirəyidir. Namaz vəhy vasitəsi ilə əmr olunmayıb. Peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) səmaya merac edəndə Allah tərəfindən ona birbaşa bildirilib və vacib edilib.

Üçüncü rükun zəkat verməkdir.

Lüğəvi mənası artma və təmizlənmə deməkdir.

İslamda isə: **Xüsusi qrup insanlara verilməsi vacib olan xüsusi miqdarda maldır.**

2. Dördüncü rükun oruc tutmaqdır.

Lüğəvi mənası saxlamaq, tutmaq deməkdir.

İslamda isə: **Sübh namazının vaxtı girən andan günəşin batmasına qədər olan müddət ərzində özünü yemək- içməkdən saxlamaqla və niyyətlə yerinə yetirilən Allah üçün edilən ibadətdir.** Səbrin hər üç növü bu ibadətdə cəm olunduğuna görə Oruc ən xeyirli ibadətlərdəndir və Pak və Müqəddəs Allah məhz oruc tutanın mükafatının Özü tərəfindən veriləcəyini bəyan etməsi də bu ibadətin əzəmətindən xəbər verir.

3. Beşinci rükun həcc etməkdir.

Lüğəvi mənası təşəbbüs, məqsəd deməkdir.

İslamda isə: Sevimli peyğəmbər Məhəmmədin (Allahın

salavat və salamı onun üzərinə olsun) yoluna uyğun olaraq müəyyən ayınların yerinə yetirilməsi ilə Allah üçün edilən ibadətdir. Bu ibadətin hər bir müsəlman üçün həyatında ən azı bir dəfə etməsi vacibdir.

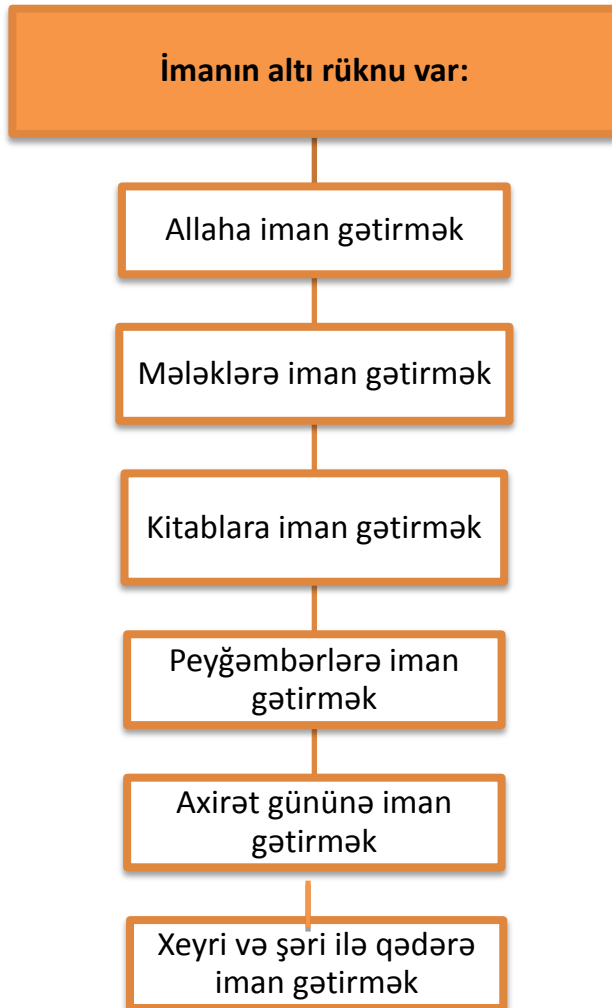
İkinci mərtəbə imandır

Lüğəvi mənası: “Təsdiq etmək” və “qəbul etmək” deməkdir.

İslamda: *Dillə demək, qəlblə inanmaq və əzalarla əməl etmək deməkdir. İman itaətlə artır, asiliklə azalır.*

İmanın beş məsələni əhatə etməsi vacibdir. Bunlardan biri olmasa, əhli sünnə və camaat etiqadına əsasən **iman** hesab olunmur:

İman **sözlə, əməllə, etiqad ilə** olur, **artır** və **azalır**.

İkinci mərtəbə: İmandır. İmanın yetmiş neçə şöbəsi var. Ən yüksək şöbəsi “Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur” – deməkdir və ən aşağı şöbəsi yoldan hər hansı bir maneənin qaldırılmaadır. Həya da imandan bir şöbədir.

İmanın altı rüknu var:

Allaha, mələklərinə, kitablarına, peyğəmbərlərinə, axirət gününə və xeyri və şəri ilə qədərə iman gətirmək.

Bu altı rükunun dəlili aşağıdakı ayələrdir: **Yaxşı əməl heç də (ibadət vaxtı) üzünü günçixana və günbatana tərəf çevirməkdən ibarət deyildir. Yaxşı əməl sahibi əslində Allaha, axirət gününə, mələklərə, kitaba (Allahın nazil etdiyi bütün ilahi kitablara) və peyğəmbərlərə inanan... * (Bəqərə surəsi, 177).*

Qədərə imanın dəlili isə Uca Allahın bu sözüdür: **Şübhəsiz ki, Biz hər şeyi müəyyən ölçüdə (lazım olduğu qədər) yaratdıq. * (Qəmər surəsi, 49).*

İmanın birinci rüknu Allaha iman gətirməkdir və burada dörd məsələ vacibdir:

Pak və Müqəddəs Allahın mövcudluğuna iman gətirmək - bu məsələnin özü də dörd vasitə ilə olur:

Rububiyyət tövhidinə iman gətirmək

Uluhiyyət tövhidinə iman gətirmək

Ad və sifətlər tövhidinə iman gətirmək

Ağıl ilə-

Ağıl üçün məxluqu xaliqsiz təsəvvür etmək mümkün deyil:

✳️Yoxsa onlar heç bir şeydən (xaliqsiz) yarandırlar?! Yaxud onlar (öz-özlərini) yaradanlardır?!✳️ (Tur surəsi 35).

Hiss ilə-

Əzab (kədər) və gərginlik anında olur, bu zaman əllərini göyə qaldırıb deyirsən: Ya Rəbb! Sonra görürsən ki, bu əzab Allahın izni ilə o, aradan qalxır.

Fitrət ilə-

"Dünyaya gələn hər bir şəxs islam fitrəti üzrə doğulur, sonradan isə valideynləri onu ya yəhudi, ya xaçpərəst ya da atəşpərəst edir"

Elm ilə-

İbn Qəyyum (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) demişdir: "Allahın kitabında elə bir ayə yoxdur ki, onda Allahın təkliyinə dəlil olmasın"

İkinci rükun *mələklərə iman gətirməkdir.*

Mələklər – qeybi aləmdir və Allah onları nurdan yaradıb. Mələklər Allaha itaət edir və Ona qarşı heç vaxt asilik etmirlər. Onların ruhu *Ruhulqüds (Cəbrayıl) *, cəsədi *cəəilu ulmələikəti *, ağıl və qəlbləri * Nəhayət, (bəzi möhtərəm zatlara şəfaət etməyə izin verildiyinə görə məhşərə gətirilənlərin) ürəklərindən o (müdhiş) qorxu çıxınca onlar (şəfaət edəcək kəslərdən, yaxud mələklərdən sevinclə): “Rəbbiniz nə buyurdu?” – deyə soruşar* (Səba surəsi, 6) vardır. Biz ümumi olaraq onlara inanırıq. Həmçinin, Allahın bizə öyrətdiyi adlarına “Cəbrayıl, Mikayıl və İsrafil” kimi, onların sifətlərinə *Allahın onlara verdiyi əmrlərə asi olmayan, buyurduqlarını yerinə yetirən* (Təhrim surəsi,6), işlərinə (məsələn, ərşi daşıyırlar) həm ümumən və həm də təfsilatı ilə iman gətiririk.

Üçüncü rükun *kitablara iman gətirməkdir.*

Kitabların həqiqətən də *Allahın kəlamları* olub, *məcaz olmadığına, məxluq deyil endirilmiş olduğuna* və Allahın hər bir rəsulu ilə kitab endirdiyinə iman gətirməliyik. Buna ümumi olaraq inanırıq. Kitabların Allahın bizə bildirdiyi adlarına, içindəkilərinə və hökmü ləğv olunmayan hökmlərinə iman gətiririk. Eləcə də iman gətiririk ki, Qurani-Kərim ondan əvvəlki kitabların – Tövrat, İncil, Zəbur və İbrahim və Musa (Allahın salamı onların üzərinə olsun) endirilən səhifələr - hökmünü ləğv edir.

Dördüncü rükun *peyğəmbərlərə iman gətirməkdir.*

Onların bəşər olduğuna və rububiyyətdən onlara heç bir şeyin xas olmadığına, qul olub onlara ibadət olunmadığına, Allahın onları göndərdiyinə və onlara vəhy endirdiyinə, onlara möcüzələr verməklə möhkəmləndirdiyinə, əmanətə sadıq olduqlarına, insanlara nəsihət etdiklərinə, Allah yolunda düzgün mübarizə apardıqlarına, Allahın onların bizə öyrətdiyi adları, sifətləri, verdikləri xəbərlərinə, ilk peyğəmbərin Adəm (Allahın salamı onun üzərinə olsun), ilk elçinin isə Nuh (Allahın salamı onun üzərinə olsun), ən sonuncu peyğəmbər və elçinin isə Məhəmməd (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) olduğuna, Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) şəriəti ilə əvvəlki peyğəmbərlərin gətirdiyi şəriətin ləğv olunmasına iman gətirməliyik. Əhzab və Şura surələrində qeyd olunduğu kimi Peyğəmbərlərdən beş ən əzəmətli bunlardır: Məhəmməd (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun), Nuh (Allahın salamı onun üzərinə olsun), İbrahim (Allahın salamı onun üzərinə olsun), Musa (Allahın salamı onun üzərinə olsun) və İsa (Allahın salamı onun üzərinə olsun).

Beşinci rükun **axirət gününə iman gətirməkdir.**

Axirət gününə iman Peyğəmbərimizin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) ölümdən sonrakılar haqqında xəbər verdiyi hər bir şeyi əhatə edir. Məsələn, qəbir fitnəsi, surun üfürülməsi, insanların qəbirlərindən çıxarılması, tərəzilər, əməl dəftərləri, sırat körpüsü, hovuz, cənnət və cəhənnəm, mömünlərin qiyamət günü və cənnətdə Rəblərini görmələri və qeyb aləminə xas olan digər məsələlər.

Altıncı rükun **xeyri və şəri ilə qədərə iman gətirməkdir.**

Bu rükunun özü də dörd məsələni əhatə etməlidir:

Bu dörd məsələni şair misralarda belə toplayıb:

Elm, Mövlanamızın yazdığı və istəyidir Yaratması - icad və formalaşdırmasıdır.

Üçüncü mərtəbə ihsandır.

Bu dinin ən uca mərtəbəsidir və onun özünün də iki mərtəbəsi var:

Müşahidə ibadəti-

Allaha sevgi, istək və şövqlə ibadət etməkdir.

Məsələn: elçi və peyğəmbərlərin (Allahın salanı onların üzərinə olsun) ibadəti, həmçinin başqaları üçün də bu mərtəbəyə çatmaq mümkündür.

Nəzarət ibadəti-

Qorxu və çəkinmək ibadətidir. Müsəlman bu mərtəbədən kənarında qalmır.

Üçüncü mərtəbə: İhsandır. Bu mərtəbənin bir rükunu var: "Allaha sanki onun görmüş kimi ibadət etmək və əgər Onu görmürsənsə, O səni görür".

Bunun dəlili Uca Allahın bu sözüdür:

**Həqiqətən, Allah Ondan qorxub pis əməllərdən çəkinənlər və yaxşı işlər görənlərdir! * (Nəhl surəsi, 128) və *217. Və yenilməz qüvvət sahibinə, mərhəmət sahibinə təvəkkül et! 218. O Allah ki, səni namaza duranda da görür. 219. Səcdə edənlər içində dolananda da. 220. Həqiqətən, (hər şeyi) eşidən, bilən Odur! *(Şüəra surəsi, 217, 218,219, 220).*

Həmçinin: **(Ya Peyğəmbərim!) Sən nə iş görsən, Qurandan nə oxusan, (ümmətinlə birlikdə) nə iş görsəniz, onlara daldığınız (onları etdiyiniz) zaman Biz sizə şahid olarıq. * (Yunus surəsi, 61).*

Şərh: Müşahidə ibadəti mərtəbəsinə daxil olan şəxslərdə yalnız Allaha sevginin olub və qorxunun olmaması demək deyil. Lakin bu mərtəbədə qulu ibadətə ən çox sövq edən amil Allah sevgisidir. Necə ki, Peyğəmbərimiz (Allahın salavat və salanı onun üzərinə olsun) deyib: "Şükr edən bir qul olmayımmı?!".

Hədislərdən buna dəlil: “Ömər (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, bir gün Peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) hüzurunda oturmuşduq. Bu vaxt paltarı düm ağ, saçları olduqca qara, üzərində heç bir səfər əlaməti görünməyən və aramızda heç kimsənin tanımadığı bir nəfər içəri girib, Peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) yanında oturdu. İki dizini onun dizlərinə söykəyib, əllərini dizlərinin üzərinə qoyaraq dedi: «Ey Muhəmməd, mənə İslam haqqında xəbər ver!». Peyğəmbər: «İslam, Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah olmadığına, Muhəmmədin Allahın Rəsulu olduğuna şəhadət etmək, namaz qılmaq, zəkat vermək, Ramazanda oruc tutmaq, Kəbəni (imkan olduqda) həcc etməkdir» deyə buyurdu. (Adam): «Doğru söylədin, dedi». (Ömər) dedi ki, adama heyrət etdik. Həm ona sual verir, həm də onun söylədiklərinin doğru olduğunu təsdiq edirdi. (Yenə) soruşdu: «Mənə İman haqqında xəbər ver!». (Peyğəmbər): «(İman) Allaha, mələklərinə, kitablarına, peyğəmbərlərinə, axirət gününə və qədərini xeyir və şərridə Allahdan olmasına inanmaqdır» deyə buyurdu. (Adam): «Doğru söylədin. Mənə ehsan haqqında xəbər ver!» dedi. «(Ehsan) Allaha onu görür kimi ibadət etməkdir. Sən Onu görməsən də, O səni görür». (Adam): «Mənə Qiyamət günü haqqında xəbər ver!» dedi. (Peyğəmbər): «Bu haqda soruşulan soruşandan (elimli deyildir) çox bilmir». (Adam): «Onda mənə onun əlamətləri haqqında xəbər ver» dedi. (Peyğəmbər): «Qul qadının öz ağasını doğması, ayaq yalın, çılpaq, kasıb, çobanların hündür bina tikməkdə bir-birləri ilə yarışmaları» deyə buyurdu. (Ömər) dedi ki, sonra o, adam çıxıb getdi. Bir müddətdən sonra (Peyğəmbər) mənə buyurdu: «Ey Ömər, o sual verənin kim olduğunu bilirsənmi?». Allah və Rəsulu daha gözəl bilir. (Peyğəmbər) buyurdu: «O, Cəbrail (Allahın salamı onun üzərinə olsun) idi. Sizə dininizi öyrətməyə gəlmişdi»

Bu hədis islamın, imanın və rükunlarından əldir.

Peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) “Bu haqda soruşulan soruşandan (elimli deyildir) çox bilmir” sözləri Allahdan başqa heç kimin qiyamət gününün nə vaxt olacağını bilməməyinə dəlidir.

Peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) "Qul qadının öz ağasını doğması" sözlərinin mənası:

Günahkarların sayının artmasına işarə

Köləliyin artmasına işarə

Vəziyyətin dəyişməsinə işarə

Ağa qul qadın ilə evlənir və qul qadın da övlad dünyaya gətirir. Bu övlad da atasının vəfatından sonra anasının ağasına çevrilir.

“Ayaq yalın, çılpaq, kasıb” – burada kasıb yəni yoxsul insanlar deməkdir. “Çobanların hündür bina tikməkdə bir-birləri ilə yarışmaları” yəni vəziyyətlərin dəyişməsi deməkdir, belə ki, yoxsullar çevrilib azğınlaşmış zəngin olacaqlar.

Cəbrayıl (Allahın salamatı onun üzərinə olsun) hədisindən çıxan faydalar

1. Elm öyrənənin üzərində altı haqq var, onlardan: özünə qarşı olan haqqı, müəllimlərinə qarşı olan haqqı, elm öyrəndiyi məkana olan haqqı, yoldaşlarına olan haqqı və öyrəndiyi elmə qarşı olan haqqı.

- Özünə qarşı olan haqqı: İxlasdır, çünki elm öyrənmək ibadətdir. Bu ibadətdə isə iki şey olmalıdır:
 1. İxlas;
 2. Davamlılıq;
- Müəlliminə qarşı olan haqqı: burada insanlar iki tərəfə və orta mövqeyə bölünürlər. Yer üzündə ilk şərik qoşmaq da saleh insanlar haqqında həddi aşmaqla olmuşdur. Saleh insanlar barəsində orta yolu tutmaq lazımdır, yəni onları nə şişirtmək, nə də kiçiltməməliyik.
- Elm öyrəndiyi məkana olan haqqı.
- Yoldaşlarına olan haqqı: Uca Allah buyurur: ***(Ey müsəlmanlar!) Siz insanlar üçün ortaya çıxarılmış ən yaxşı ümmətsiniz*** (Ali İmran surəsi, 110) və peyğəmbərimiz (Allahın salavat və salamatı onun üzərinə olsun) demişdir: “Sizdən biriniz özü üçün istədiyi bir şeyi mömin qardaşı üçün də istəmədikcə, iman gətirmiş olmaz”.
- Kitablara qarşı olan haqqı: Kitabları qorumaqdır. Çünki Pak və Müqəddəs olan Allah bizə bu kitabları nemət kimi verib və ona görə də onları qorumalıyıq.
- Öyrəndiyi elmə qarşı olan haqqı: Təkrar etməyi özünə vadar etməklə və o elmə əməl etməklə elmi qoruyub saxmaqdır. Çünki öyrəndiyin elmə əməl etmək vacib olur. Bundan sonra isə bu elmə dəvət edirsən, çünki bu, bir nemətdir və bu nemət üçün də şükr etmək lazımdır.

2. Sual verməyin ədəbi odur ki, o sualda fayda və xeyir olsun.

3. Elm öyrənən çalışmalıdır ki, həmişə səliqəli formada olsun.

4. Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamatı onun üzərinə olsun) vəfatından sonra “Allah və rəsulu daha yaxşı bilir” deyil, sadəcə “Allah daha yaxşı bilir” deyilir.

Üçüncü bünövrə: Peyğəmbərin Məhəmmədi (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) tanımaqdır.

Adı: Məhəmməd İbn Abdullah İbn Abdul Muttalib İbn Haşim. Haşimilər Qureyş qəbiləsindən idi və Qureyşilər də İbrahimin oğlu İsmayılın (Ona və Peyğəmbərimizə ən gözəl salavat və salam olsun) nəslindən olan ərəblərdən idi.

Yaşı: Altmış üç il ömür sürüb, bunun 40 ili elçiliyinə qədər, 23 ili isə elçi və peyğəmbərliyindən sonra olub.

“Oxu” vəhyi ilə peyğəmbərlik, “Müddəsir” vəhyi ilə isə elçilik verilib.

Şəhəri: Məkkə şəhəri olub və Mədinəyə hicrət edib.

Bu paraqrafda peyğəmbərimizin, Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun **adını, nəslini, yaşını** və **dəvətindən bir hissəni** əhatə edən qısa tərcümeyi halı verilib.

Peyğəmbərimiz (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) haqqında bilməyimiz vacib olan məsələlərdən:

Birinci: Adı və nəslini -
: Məhəmməd İbn Abdullah İbn Abdul Muttalib İbn Haşim. Haşimilər Qureyş qəbiləsindən idi və Qureyşilər də İbrahimin (Allahın salamı onun üzərinə olsun) oğlu İsmayılın (Allahın salamı onun üzərinə olsun) nəslindən olan ərəblərdən idi.

İkinci: Yaşı -
Altmış üç il ömür sürüb, bunun 40 ili peyğəmbərliyinə qədər, 23 ili isə ondan sonra olub

Peyğəmbərlik (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) dövrü iki hissəyə bölünür:

Məkkə dövrü – on üç il davam edib

Mədinə dövrü – on il davam edib

O, (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) elçi yoxsa peyğəmbərdir?

O, (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) həm peyğəmbər, həm də elçidir. Ona (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) “Oxu” vəhyi ilə peyğəmbərlik, “Müddəsir” vəhyi ilə isə elçilik verilib.

Həyatından (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) bir parça

Allah onu şərikin qoşmaqdan çəkəndirmək və Allahı təkləşdirməyə çağırmaq üçün göndərib. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **1. Ey (libasına) bürünüb sarınan (Peyğəmbər)! 2. Qalx (qövmünü Allahın əzabı ilə) qorxut! 3. Öz Rəbbini uca tut. 4. Libasını təmizlə! (Nəfsini günahlardan pak et!). 5. (Əzaba səbəb olacaq) pis şeylərdən uzaqlaş! (Bütləri tərk et!). 6. (Etdiyin yaxşılığı) çox bilib başa qalxma! (Heç kəsə minnət qoyma!). 7. Rəbbinin yolunda (Rəbbinin rızasını qazanmaq üçün bu yolda sənə üz verəcək bütün çətinliklərə) səbr et! * (Müddəsir surəsi, 1-7).*

*1. Ey (libasına) bürünüb sarınan (Peyğəmbər)! * ayəsinin mənası şərikin qoşmaqdan çəkəndirmək və tövhidə çağırmaq deməkdir.

*3. Öz Rəbbini uca tut. *yəni təkləşdirməklə Onu əzəmləndir.

*4. Libasını təmizlə! (Nəfsini günahlardan pak et!). * Öz əməllərini şərikin qoşmaqdan təmizlə.

*5. (Əzaba səbəb olacaq) pis şeylərdən uzaqlaş! (Bütləri tərk et!). * ayəsində “pis şeylər” yəni bütlər, “uzaqlaş” yəni onları tərk et, onlardan və əhlindən uzaqlaş.

On ilini Allahı təkləşdirməyə çağırmaqla keçirib. On ildən sonra o səmaya qaldırıldı (merac olundu) və orada ona beş vaxt namaz qılmaq vacib edildi. Məkkədə üç il namaz qıldı və bundan sonra Mədinəyə hicrət etməyi əmr olundu.

Ona (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) “Oxu” vəhyi ilə peyğəmbərlik, “Müddəsir” vəhyi ilə isə elçilik verilib.

Məkkədə yaşadığı dövrdə dəvətinin əsası Allaha təkləşdirmək, şirkdən çəkəndirmək və yalnız Allaha ixlasla (səmimi qəlblə) ibadət etmək təşkil edirdi. Bu dövr on üç il davam etdi.

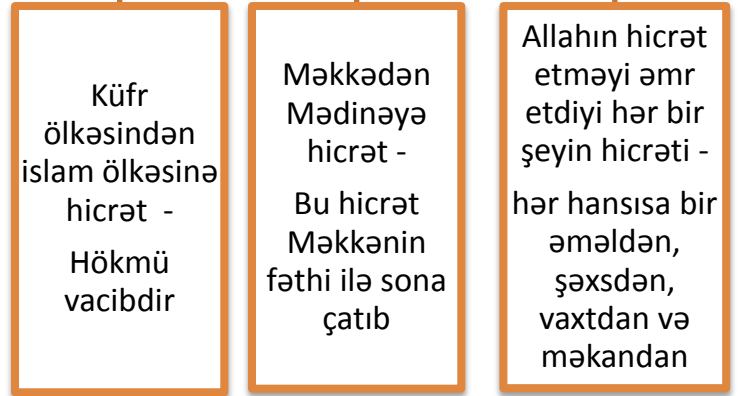
Sonra o, (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) Mədinəyə hicrət etməklə əmr olundu. Beləliklə, orada tövhidlə yanaşı artıq dinə aid olan digər ibadətlər, davranış qaydaları və digər həyatı məsələlər də dəvətinə daxil oldu.

Onun (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) həyatına nəzər salan görə ki, Allah onun canını alana qədər Allahı təkləşdirməyə çağırış onun dəvətində daimi xarakter daşıyıb. Bu, insanları tövhidi öyrənməkdən yayındıran və tövhidi öyrənməyə bir neçə dəqiqdən kifayət etdiyini iddia edən insanlara aydın və tutarlı olan bir rəddir.

Müəllifin (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) “sonra o səmaya qaldırıldı” sözlərindən aşağıdakı faydaları çıxarılır:

1. Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) qeybdən bizə verdiyi hər bir məlumat haqqında deyirik ki, “Biz buna inanır, təsdiq edir və razılaşıırıq.”
2. Allah fərz namazlarını səmada birbaşa əmr etdiyinə görə bunun çox əhəmiyyətli olmasıdır.

Hicrət üç qismə bölünür:

Hicrət: Şirkin olan ölkədən islam ölkəsinə köçməkdir. Bu ümmətə şirk ölkəsindən islam ölkəsinə hicrət etmək vacibdir və bu, qiyamət gününə qədər öz qüvvəsində qalır. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: *97. *Mələklər öz nəfslərinə zülm edənlərin (Məkkədə kafirlər içərisində qalıb hicrət etməyənlərin) canlarını alarkən (onlara) deyəcəklər: "Siz (hicrət zamanı) nə işdə idiniz?" Onlar söyləyəcəklər: "Biz yer üzərində zəif (aciz) kəslər idik." (Mələklər də onlara:) "Allahın torpağı geniş deyildimi ki, siz də hicrət edəydiniz?" – deyəcəklər. Onların sığınacaqları yer Cəhənnəmdir. O necə də pis yerdir!* 98. *Yalnız hicrət etməyə yol və çarə tapmağa qadir olmayan aciz kişi, qadın və uşaqlar müstəsna.* 99. *Ola bilsin ki, Allah onları əfv etsin. Allah əfv edəndir, bağışlayandır!* * (Nisə surəsi, 97-99), həmçinin: **Ey iman gətirən bəndələrim! (Əgər hər hansı bir yerdə islamıyyətə görə sizi incidib əziyyət verirlərsə, orada sizi ölüm təhlükəsi gözləyirsə, yaxud dini vəzifələrinizi lazımınca yerinə yetirə bilmirsinizsə, başqa şəhərlərə və ölkələrə hicrət edə bilərsiniz. Mən oralarda da sizə ruzi verərəm). Şübhəsiz ki, Mənim yerim genişdir. Buna görə də yalnız Mənə ibadət edin!* *(Ənkəbut surəsi, 56). Bəğəvi (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) demişdir: "Bu ayənin nazil olmasına səbəb Məkkədən hicrət etməyən müsəlmanlardır. Allah onların imanları ilə çağırır." Peyğəmbərimizin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) hədislərindən dəlil isə "Tövbə etmə zamanı sona çatmadan hicrət qurtarmayacaq. Günəş qərbdən çıxmamış tövbə sona çatmayacaq.

Allahın hicrət etməyi əmr etdiyi hər bir şeyin hicrəti: hər hansı bir **əməldən** – yəni Pak və Müqəddəs olan Allahın haram etdiyi hər bir şeyi tərək etmək. Bunun başında şərik qoşmaq gəlir; hər hansı bir **şəxsdən** – yəni kafir, münafiq və bu kimi başqalarını tərək etmək; vaxtdan – yəni kafirlərin bir yerə toplandığı vaxtları tərək etmək; məkandan- yəni kafirlərin toplandığı yerləri tərək etmək deməkdir.

• **Bu iki şeydən biri ilə tövbələr artıq qəbul olunmur:**

1. Günəş batdığı yerdən doğulanda;
2. Ölüm anı yetişdikdə - ***Günah işlər görməkdə davam edərək ölüm yetişən anda: "Mən indi tövbə etdim" –deyənlərin və kafir olaraq ölənlərin tövbəsi qəbul olunmaz.** * (Nisə surəsi, 18).

• **Peyğəmbərimizin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) "Fəthdən sonra hicrət yoxdur" sözünün mənası:** yəni burada Məkkə şəhərindən Mədinə şəhərinə hicrət nəzərdə tutulur. Burada

peyğəmərdən mesaj vardır ki, Məkkənin yenidən küfr ölkəsinə çevrilməsi mümkün deyil.

Məhəmməd peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) Mədinədə qərar

1. İbn Üseymin (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) deyir ki: “Zəkat ilk olaraq Məkkədə buyurulub, lakin onun payı və vacib qədəri orada müəyyən olunmamışdı. Mədinədə arıq zəkatın payı və vacib qədəri dəqiqləşdi.”
2. Məhəmməd peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) hicrət etdikdən on il sonra vəfat etdi və Aişənin (Allah ondan razı olsun) otağında dəfn olundu.
3. “Camaat üçün bu dindən daha xeyirli, çəkirdiyindən isə daha şər bir şey yoxdur. “ – o deməkdir ki, Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) əmanəti çatdırmasına, dəvəti bizə yetişdirməsinə, camaata nəsihətlər etməsinə, Allah yolunda haqq ilə mübarizə aparmasına və bizi gecəsi gündüz kimi aydın olan bir yolda tərək etməsinə və yalnız həlak içində olanın bu yoldan azmasına şahidlik etməyimiz vacibdir.

tutandan sonra islam dininin digər məsələləri ilə əmr olundu, məsələn: zəkat (1), oruc, həcc, cihad, əzan, yaxşı işləribuyurmaq və pis əməllərdən çəkirdirmək və islam dininə aid olan başqa məsələlər.

Bu on il davam etdi və o, (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) vəfat etdi (2).

Onun dini isə qaldı. Bu, onun yaydığı dindir. Camaat üçün bu dindən daha xeyirli, çəkirdiyindən isə daha şər bir şey yoxdur.

Xeyirli olan – tövhid və Allahın sevdiyi və razı qaldığı bütün şeylərdir.

Çəkirdirdiyi şər- isə şərək qoşmaq və Allahın sevmədiyi və rədd etdiyi şeylərdir.

Allah insanlara kamil din göndərdi və Ona itaət etməyi hər iki növ məxluqata vacib etdi: cinlərə və insanlara. Bunun dəlili Uca Allahın

bu sözüdür: **(Ya Rəsulum!) De: “Ey insanlar! Mən Allahın sizin hamınıza göndərilmiş peyğəmbəriyəm. *(Əraf surəsi, 158)(1).*

Allah onunla dinini tamamladı və buna da dəlil uca Allahın bu sözüdür: **(Bu gün dininizi sizin üçün kamil etdim, sizə olan nemətimi (Məkkənin fəthi, islamın mövqeyinin möhkəmlənməsi, Cahiliyyət dövrünün bir sıra zərərli adətlərinin aradan qaldırılması və i. a.) tamamladım və sizin üçün din olaraq islamı bəyənilib seçdim. *(Maidə surəsi, 3) (2).*

Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) ölümünə dair dəlil isə Uca Allahın bu sözüdür: **(Ya Peyğəmbər!) Şübhəsiz ki, sən də öləcəksən, onlar da öləcəklər! 30. (Ya Peyğəmbər!) Şübhəsiz ki, sən də öləcəksən, onlar da öləcəklər! 31. Sonra siz qiyamət günü Rəbbinizin hüsurunda mübahisə edəcəksiniz. *(Zumər surəsi, 30-31).*

(Tövbə surəsi, 29).

3. Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) “Nəfsim əlində olana and olsun ki, mənim haqqımda eşidən və mənə göndərilənə iman etmədən ölən hər bir yəhudi və ya nəsrani yalnız Cəhənnəm əhlindən olar.” Hədisidir.

2. Bu ayə islama sonradan əlavə yenilik gətirənlərə rəddiyədir.

1. Məhəmməd peyğəmbər (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) insanlara kamil dini çatdıraraq göndərildi və bununla da, ondan əvvəlki dinlər səlahiyyətini itirdi. İstər Məhəmməd peyğəmbərin (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) dövründə, istərsə də indiki dövrdə yaşayan yəhudi və xəçpərəstlərə islam dini çatmış və onlar bu dini qəbul etməzlərsə, küfr etmiş sayılırlar. Necə ki Musa və İsa (Allahın salamı onların üzərinə olsun) peyğəmbərin dövründəki kimi idilər. Buna dəlillər:

1. Pak və Müqəddəs Allah buyurur: **(Ya Rəsulum!) Söylə: “Ey kitab əhli, sizinlə bizim aramızda eyni olan (fərqi olmayan) bir kəlməyə tərəf gəlin! (O kəlmə budur:) “Allahdan başqasına ibadət etməyək. Ona şərik qoşmayaq...*(Ali İmran surəsi, 64).*

2. Pak və Müqəddəs Allah buyurur: **(Kitab əhlindən Allaha və qiyamət gününə iman gətirməyən, Allahın və Peyğəmbərinin haram buyurduqlarını haram bilməyən və haqq dini (islami) qəbul etməyənlərlə zəlil vəziyyətə düşüb öz əlləri ilə cizyə verincəyə qədər vuruşun. **

1. Şübhəsiz ki, hər bir insan ölümü dadacaq və o böyük gün üçün dirildiləcək. O böyük gün qiyamət günüdür. Sonra da etdiyi hər bir əməlin hesabına görə cavabını alacaq.
2. Kim yenidən dirilməyi və hesaba çəkilməyi yalan sayırsa, küfr etmiş olur, çünki o, imanın rükunlarından birini inkar etmiş olur.
3. Nuh (Allahın salamı onun üzərinə olsun) göndərilmiş ilk elçidir və bunun da dəlili Uca Allahın bu sözüdür: **(Ya Rəsulum!) Biz Nuha və ondan sonrakı peyğəmbərlərə vəhy göndərdiyimiz kimi, sənə də vəhy göndərdik. * İlk peyğəmbər kimi göndərilən isə Adəmdir (Allahın salamı onun üzərinə olsun). Bunun dəlili odur ki, Məhəmməd peyğəmbərdən (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) Adəmin peyğəmbər olduğunu soruşulduqda, o, cavab verdi ki, o, Allahla danışan peyğəmbəridir.*

Peyğəmbər və elçilərin sonuncusu Məhəmməd peyğəmbərdir (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) və buna dəlildə Uca Allahın bu sözüdür: ** Muhəmməd aranızdakı kişilərdən heç birinin atası deyildir. (Oğul odur ki, kişinin öz belindən əmələ gələ!) Lakin o, Allahın Rəsulu (elçisi) və peyğəmbərlərin sonuncusudur. * (Əhzab surəsi, 40).* Kim Məhəmməd peyğəmbərdən (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) sonra elçi və ya peyğəmbər olduğunu iddia edərsə, o, yalançıdır və küfr etmiş olur və bu iddianı təsdiqləyən hər bir kəs də onu iddia edən kimi küfr etmiş olur.

İnsanlar öldükdən sonra dirildiləcəklər. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Sizi (ulu babanız Adəmi) də onda (o torpaqdan) yaratdıq. Sizi (öləndən sonra) ora qaytaracaq və (qiyamət günü) bir daha oradan (dirildib) çıxardacağıq. *(Taha surəsi, 55).* Həmçinin: **17. Və Allah sizi (atanız Adəmi) yerdən (torpaqdan) bir bitki kimi göyərti. 18. Sonra sizi yenə ora qaytaracaq və (qiyamət günü dirildib oradan da) çıxardacaqdır. *(Nuh surəsi, 17-18).* Dirildikdən sonra isə əməllərinizə görə hesaba çəkiləcək və mükafatlandırılacaqsınız. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Göylərdə və yerdə nə varsa, (hamısı) Allahındır. O, pislik edənlərə əməllərinin cəzasını verəcək, yaxşılıq edənləri isə ən gözəl mükafatla mükafatlandıracaqdır! *(Nəcm surəsi, 31) (1).* Kim yenidən dirilməyi yalan sayırsa, küfr etmişdir. Buna dəlil isə Uca Allahın bu sözüdür: **Kafir olanlar (öldükdən sonra) əsla dirildilməyəcəklərini iddia edirlər. (Ya Peyğəmbər!) De: "Bəli, Rəbbimə and olsun ki, siz mütləq dirildiləcəksiniz. Sonra da (dünyada) etdiyiniz əməllər sizə (bir-bir) xəbər veriləcəkdir. Bu, Allah üçün çox asandır! *(Təğabun surəsi, 7) (2).*

Allah bütün peyğəmbərləri müjdələyici və çəkindirici kimi göndərib. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Biz peyğəmbərləri (möminlərə) müjdə gətirən və (kafirləri) əzabla qorxudan kimi göndərdik... *(Nisə surəsi, 165).* İlk elçi Nuh, Allahın salamı onun üzərinə olsun, sonuncusu isə Məhəmməddir (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun). O, (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) peyğəmbərlərin də sonuncusudur.

Nuhun (Allahın salamı onun üzərinə olsun) ilk elçi olmasına dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **(Ya Rəsulum!) Biz Nuha və ondan sonrakı peyğəmbərlərə vəhy göndərdiyimiz kimi, sənə də vəhy göndərdik. *(Nisə surəsi, 163) (3).*

Allah bütün qullarına tağutu inkar edib, Allaha iman etməyi vacib etmişdir. İbn ul Qayyim (Allahın rəhməti onun üzərinə olsun) deyib: **“Tağut- qulun ibadət olunan, tabe olunan və itaət olunanda həddi aşdıqlarıdır.”**

Nuh peyğəmbərdən Muhamməd peyğəmbərədək Allah bütün ümmətlərə peyğəmbər göndərib. Peyğəmbərlərə yalnız Allaha ibadət etməyi, tağutu isə inkar etməyi əmr edib. Buna dəlil isə Uca Allahın bu sözüdür: **Biz hər ümmətə: “Allaha ibadət edin, Tağutdan çəkinin! – deyə peyğəmbər göndərmişdik. * (Nəhl surəsi, 36).*

Tağutlar çoxdur və ən başda gələnlərin sayı beşdir: **İblis – Allah ona lənət edib, razı qaldığı halda ibadət olunan şəxs, özünə ibadət etməyə çağıran şəxs, qeyb elmindən nəisə iddia edən şəxs, Allahın nazil etdiyi ilə hökm verməyən şəxsdir.** Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: **Dində məcburiyyət (zorakılıq) yoxdur. Artıq doğruluq (iman) azğınlıqdan (küfrdən) ayırd edildi. Hər kəs Taqutu (Şeytanı və ya bütləri) inkar edib Allaha iman gətirsə, o, artıq (qırılmaq bilməyən) ən möhkəm bir ipdən (dəstəkdən) yapışmış olur. * (Bəqərə surəsi, 256).*

Bu “Allahdan başqa ibadətə layiq ilah yoxdur” kəliməsinin mənasıdır . Hədisdə deyilir ki: “Hər bir işin əsası İslamdır, dirəyi namazdır, zirvəsi isə Allah yolunda cihaddır.”

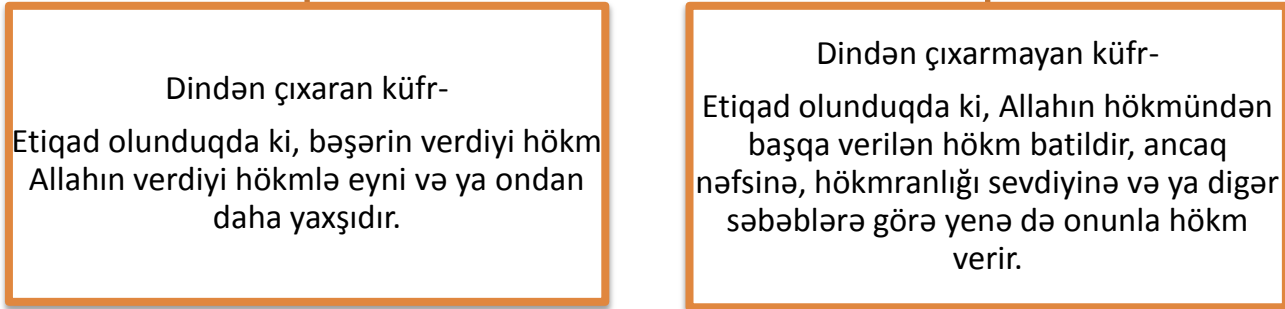
- Allah peyğəmbər və elçiləri müjdələyici və çəkindirən kimi göndərirdi. Onların hamısı tövhidə dəvət edib, tağut və şirkin bütün növləri ilə mübarizə aparıblar. Buna dəlil Uca Allahın bu sözüdür: ** Biz hər ümmətə* - yəni hər bir tayfaya, *Allaha ibadət edin* - yəni onu təkləyin, *Tağutdan çəkinin!* yəni tağutdan uzaq olun. Yəni, tağutu bir kənardə və sən isə o biri kənardə olmalısən. Bu cür çəkirdirmə (ərəb dilçiliyində) ən kamil çəkirdirmə formasıdır. Bu isə şirk və şirk qoşan camaatdan uzaq olmağı həyata keçirməklə olur.*

Allah bütün qullarına tağutu inkar edib, Allaha iman etməyi vacib edib. Tağutu inkar etmək Allaha iman etməkdən əvvəl olmalıdır: **Hər kəs Taqutu (Şeytanı və ya bütleri) inkar edib Allaha iman gətirsə *.*

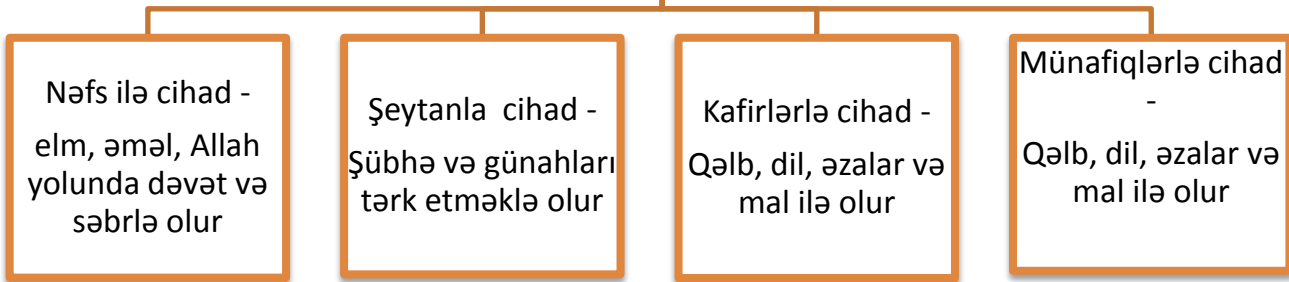
Tağutlar: qulun ibadət olunan (məsələn, daşlar və ağaclar), tabe olunan (məsələn, pis alimlər) və itaət olunanda (məsələn, Allahın əmrlərinə itaət etməyən hökmdarlar) həddi aşdıqlarıdır.

Tağutlar çoxdur və ən başda gələnlərin sayı beşdir: İblis – Allah ona lənət edib (burada müəllif ona lənət olduğunu bildirir), razı qaldığı halda ibadət olunan şəxs, özünə ibadət etməyə çağıran şəxs, qeyb elmindən nəisə iddia edən şəxs, Allahın nazil etdiyi ilə hökm verməyən şəxsdir.

Allahın nazil etdiyi ilə hökm verməyən şəxslə bağlı açıqlama:

İmam İbnul-Covziyyə cihadı dörd mərtəbəyə ayırır:

SONLUQ:

Hər bir ağıl sahibi bu əhəmiyyətli mətn ətrafında düşünməli və ona olduqca xüsusi diqqət yetirməlidir, çünki bu mətn hər bir insanın qəbrdə cavab verməli olacağı mühüm üç sualı əhatə edir.

Daha doğrusunu Allah bilir. Məhəmmədə, onun ailəsinə və əshabına salat və salam olsun.

<p>Allahı, peyğəmbərini (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) və islam dinini dəlilləri ilə tanımaq</p> <p>(yəni üç bünövrə)</p>	<p>Elm</p>	<p>DÖRD MƏSƏLƏ VƏ DƏLİLLƏRİ (ASR SURƏSİ)</p>	<p>ÜÇ BÜNÖVRƏ (QƏBRDƏ SORUŞULAN ÜÇ SUALIN İXTİSARI), DƏLİLLƏRİ, TÖVHİDİ NƏ ÜÇÜN ÖYRƏNİRİK? ÜÇ BÜNÖVRƏNİ NƏ ÜÇÜN ÖYRƏNİRİK? ÖYRƏNMƏYİMİZİN FAYDASI NƏDİR?</p>
<p>“Elm əməli çağırır və əgər əməl cavab vermirsə, elm onu tərک edib gedir.”</p> <p>Elminə əməl etməyən alim, Əzabkeşdir bütperəstdən əvvəl.</p>	<p>Ona əməl etmək</p>		
<p>Dəvətin şərtləri: ixlas, islam elmi, hikmət (müdrilik), dəvət olunan şəxsin halı nəzərə almaq, səbr.</p>	<p>Ona dəvət etmək</p>		
<p>İlk dəvət olunan şey tövhiddir. Bütün peyğəmbərlər və elçilər buna çağırıblar. Dəvətin ən uca mərtəbəsi tövhidə çağırış və şirkdən çəkəndirməkdir.</p>			
<p>Allaha itaət etməkdə səbr etmək, məsələn: namaz qılmaq. Allaha asi olmaqdan çəkinməkdə səbr etmək, məsələn: Sələm yeməmək. Allahın acı qədərinə səbr etmək, məsələn: Yoxsulluğa səbr etmək.</p>	<p>Bu yoldakı əzab-əziyyətdə səbr</p>		
<p>Yəni elmə, sonra əmələ daha sonra da dəvətə səbr etmək.</p>			
<p>Rububiyyət tövhidi (rububiyyət tövhidində Allahı təkləşdirən uluhiyyət tövhidində də Allahı təkləşdirməlidir) və Ad və Sifətlər tövhidi</p>		<p>ÜÇ MƏSƏLƏ</p>	
<p>Uluhiyyət tövhidi (ixlas): Allah Ona ibadətdə Onunla birgə heç kəsin ortaq (şərik) qoşulmasını sevmir. İstər yaxın mələk olsun, istərsə də göndərilmiş bir elçi</p>			
<p>Şərik qoşmaqdan və şərik qoşanlardan uzaq olmaq: qəlb ilə (kafirlərə nifrət bəsləmək), dil ilə (* “Mən sizin ibadət etdiklərinizdən (bütlərdən) tamamilə uzağam; * (Zuxruf surəsi, 26) və bədən üzvləri ilə (kafirlərin bayramlarında, mərasimlərində iştirak etməmək və onlara bənzəməmək).</p>			

<p>Hənif: Şərik qoşmaqdan uzaqlaşıb ixlasa, Allahı təkləşdirməyə və imana meyl edən din deməkdir.</p>	<p>○ TÖVHİDİ ÖYRƏNMƏYİMİZİN SƏBƏBİ</p>	<p>ÜÇ BÜNÖVRƏ (QƏBRDƏ SORUŞULAN ÜÇ SUALIN İXTİSARI), DƏLİLLƏRİ, TÖVHİDİ NƏ ÜÇÜN ÖYRƏNİRİK? ÜÇ BÜNÖVRƏNİ NƏ ÜÇÜN ÖYRƏNİRİK? ÖYRƏNMƏYİMİZİN FAYDASI NƏDİR?</p>
<p>Lüğəvi mənası: "Təkləşdirmək" felinin məsdəridir. Nəyisə tövhid etmək, yəni onu təkləşdirmək (yeganə etmək) deməkdir. İslami mənası: Pak və müqəddəs olan Allahı, Ona aid olan rububiyyətdə, uluhiyyətdə, ad və sifətlərdə təkləşdirməkdir. Tövhidin üç növü var:</p>		
<p>Rububiyyət tövhidi: Uca Allahın işlərində (etdiklərində) Onu təkləşdirmək deməkdir. Yəni, Yaratmasında, Sahib olmasında və İdarəçiliyində tək olması deməkdir. Uluhiyyət tövhidi: Uca Allaha ibadət etməkdə Onu təkləşdirmək və ya qulun öz əməllərində Allahı təkləşdirməsi deməkdir. Ad və Sifətlər tövhidi: Uca Allahın Kitabında və peyğəmbərinin dilində Özünü adlandırdığı adlarda və vəsf etdiyi vəsflərdə Onu təkləşdirmək deməkdir. Allahın Özü barəsində təsdiq etdiyi Ad və Sifətləri olguğu kimi təsdiq etməklə və Allahın Özü barəsində inkar etdiyi xüsusiyyətləri olduğu kimi inkar etməklə olur. Bunları heç bir təhrif (yozum) vermədən, inkar etmədən, keyfiyyət vermədən və bənzətmədən etmək lazımdır.</p>		
<p>Şirk – Allaha ibadətdə Onunla birgə başqasına da ibadət etmək deməkdir və bu yer üzündə ən böyük günahdır.</p>		
<p>Pak və Müqəddəs olan Allahı tanımaq: Rəbbin kimdir? Rəbbini necə tanıdın? Rəbbim ibadətə layiq məbuddur. İbadətin növləri, bu ibadətlərin Allahdan qeyrisinə edilməsinin dəlilləri ilə hökmləri;</p> <p>İslam dinini dəlilləri ilə tanımaq, islamın tərifi, dinin mərtəbələri, islamın rükunları, şəhadətin tərifi, imanın rünları, imanın şöbələri, ihsan, dinin mərtəbələrinin dəlilləri, qiyamət gününün əlamətləri;</p> <p>Peyğəmbərini (Allahın salavat və salamı onun üzərinə olsun) tanımaq, onun nəslı, valideynlərinin adı, yaşı, elçilik və peyğəmbərliyi, şəhəri, göndərilməsinin hikməti, tövhidə dəvətinin vaxtı, isra və merac, namaz harada və nə vaxt vacib edildi? Hicrət, onun hökmü və vaxtı, dinin digər məsələləri nə vaxt əmr olundu? Dəvətin müddəti, vəfatı, o, necə din gətirdi, hər iki məxluqat üçün göndərilməsi, dinin kamil olması və nemətin tamamlanması;</p>		

<p>Ölümdən sonra dirilmək və əməllərə görə hesaba çəkilmək, dirilməyi yalanlayan kəs küfr etmiş olur, peyğəmbərlərin vəzifəsi və onların dəvəti, ilk və sonuncu peyğəmbər, tövhidin iki sütunu: tağutu inkar etmək və Allaha iman gətirmək; tağutun tərifi, tağutların ən başda gələnləri, tağutu inkar etmənin yolu, “Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur” şəhadətinin mənası, hər işin başı islamdır, dinin dirəyi namazdır, dinin zirvəsi cihaddır.</p>			
<p>Əsr surəsində buyurulduğu kimi olur (yəni elm, əməl, dəvət və səbr)</p>		Nəfslə cihad	
Böyük günahlar (xüsusi cəza təyin olunmuş günahlar)	Şəhvətlər	Şeytanla cihad	Cihadın növləri
Kiçik günahlar (xüsusi cəza təyin olunmamış günahlar)			
Böyük şirk (dindən çıxarır) və kiçik şirk	Şübhələr		
Bidət (sonradan əlavə yenilik gətirmək)			
Qəlb, dil, əzalar və mal ilə olur		Kafir və münafıqlarla cihad	
<p>Qulun ibadət olunan (məsələn, daşlar və ağaclar), tabe olunan (məsələn, zalım alimlər) və itaət olunanda (məsələn, Allahın əmrlərinə itaət etməyən hökmdarlar) həddi aşdıqlarıdır. Tağutlar çoxdur və ən başda gələnlərin sayı beşdir: İblis – Allah ona lənət edib (burada müəllif ona lənət olunduğunu bildirir), razı qaldığı halda ibadət olunan şəxs, özünə ibadət etməyə çağıran şəxs, qeyb elmindən nəisə iddia edən şəxs, Allahın nazil etdiyi ilə hökm verməyən şəxsdir.</p>			Tağut
Daha doğrusunu Allah bilir. Məhəmmədə, onun ailəsinə və əshabına salat və salam olsun.			

○ SONLUQ

ÜÇ BÜNÖVRƏ (QƏBRDƏ SORUŞULAN ÜÇ SUALIN İXTİSARI), DƏLİLLƏRİ, TÖVHİDİ NƏ ÜÇÜN ÖYRƏNİRİK? ÜÇ BÜNÖVRƏNİ NƏ ÜÇÜN ÖYRƏNİRİK? ÖYRƏNMƏYİMİZİN FAYDASI NƏDİR?

MÜNDƏRİCAT

1	Müqəddimə	Səhifələr 2 - 5
2	Dörd məsələ	6 - 9
3	Üç məsələ	10 - 13
4	Tövhibi öyrənməyin əhəmiyyəti	14
5	Üç bünövrə	15 - 40
6	Sonluq	41 - 43
7	Əlavə (Mətnin şərhinin cədvəllərlə təsviri)	44 - 46
8	Mündəricat	47